

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI-MISIR SINIR TARTIŞMALARI VE HAFİR KASABASI

Durmuş AKALIN*

Öz

Hafir Kasabası nüfus ve yerleşim genişliği bakımından ne Osmanlı Devleti'nde ne de günümüzde çok fazla dikkat çekmiş bir yer değildir. Ancak Osmanlı Devleti'nin ve II. Abdülhamid'in son döneminde bir süre önemli olmuştur. Bu değişiklik Mısır ile yaşanan sınır meselesi yüzünden ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Kudüs'ün dönem içinde kazandığı önem de bu değişikliğe etki eden bir diğer unsurdur. Osmanlı Devleti, Mısır sınırı ile ilgili endişesini idari ve askeri tedbirlerle çözmeye çalışmıştır. Bunun için de Hafir Kasabası'nın ve bununla birlikte Birüsseb ve Muleyha gibi mahallerin de idari yapılarında değişikliğe gitmiştir. Ayrıca Güney Filistin'deki Bedevileri yakından takip etmiş onlarla iyi ilişkiler tesisine gayret göstermiştir.

Tüm bunlar yapılırken bir yandan İngilizlerin ve Mısır Hidivliği'nin pozisyonu dikkatle takip edilmiştir. Karşı tarafın hamlelerine karşı Osmanlı Devleti de kendi pozisyonunu alarak hareket etmeye çalışmıştır. Bu araştırma ile Hafir'in ve buradan hareketle Güney Filistin'in söz konusu dönemdeki durumu ortaya konmaya çalışılmıştır. Özellikle Osmanlı Arşivleri kullanılarak Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hareketliliği nasıl okuduğu ve buna karşı ne tür tedbirler almaya çalıştığı tespit edilmek istenmiştir. Ayrıca I. Dünya Savaşı sırasında Kanal Harekâtı'nın gerçekleştiği alanın cephe gerisi olması nedeniyle bölgenin savaştan önceki durumunun tespiti yapılarak, araştırmanın bu dönemi ve bundan sonraki dönemi inceleyen araştırmacılara yardımcı olması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hafir, Birüsseb, Kudüs, Osmanlı Devleti, Mısır, İngiltere.

OTTOMAN-EGYPT BOUNDARY DEBATES IN ABDULHAMİD II. AND HAFİR DISTRICT

Abstract

It is a well-known fact that Hafir town is not a place that neither has attracted attention in these days nor in Ottoman Empire period in terms of its population and the width of settlement. However, Hafir town became prominent for a while in the last periods of Abdülhamid the second in Ottoman Empire. It needs to be keynoted that this change appeared due to the border conflict between Egypt and Ottoman Empire. Besides, the

* Yrd. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
(dakalin@pau.edu.tr).

importance of Jerusalem in the mentioned period is one of the other factors having impact on the mentioned change. Ottoman Empire tried to solve the problems related to Egypt border with military and administrative precautions. For this reason, Ottomans made some changes on administrative structures of Hafir town and Birüsseb and Muleyha districts. Additionally, Ottoman Empire closely kept track of the bedouins in South Palestine and paid attention to get on well with them.

Aside from all these movements, Ottomans carefully kept a tab on the positions of the English and Egypt Khedivate. Ottoman Empire tried to move against the rivals' attacks by taking its carefully-organized position. The current study aims at displaying the situation of Hafir town and South Palestine in the above-mentioned period. Especially, it was tried to discover by using Ottoman archives how Ottomans regard the change in the region and take necessary precautions. Furthermore, the existing research intends to shed light on the researchers who study the mentioned period and the other following period by determining the situation of the region before the first World War because of the fact that the region in which Canal Operation took place was behind the front line.

Key Words: *Hafir, Birüsseb, Jerusalem, Ottoman Empire, Egypt, England.*

Giriş

Hafir, Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'dan çekilme sürecinde dikkat çeken ve günümüzde İsrail sınırları içinde bulunan bir yerleşim yeridir. Bu kasaba, XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin en stratejik yerlerinden biri olan Kudüs Sancağı'na bağlıdır. Kasaba ve çevresi İngiltere'nin 1882'de Mısır'a yerleşmesi ile daha çok önem kazanmıştır. İngiltere, Mısır'a yerleşince Mısır Hidivliği bir anlamda İngiltere'nin kontrolüne girmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti hukuken Mısır'ı elinde bulunduruyor olsa da fiilen Mısır üzerindeki etkisi her geçen gün azalmıştır. İngiliz işgalinden sonra Ahmed Muhtar Paşa, Mısır'da sarsılan otoriteyi tesis etmek için gayret gösterdiyse de¹, Mısır hiçbir zaman eskisi gibi Osmanlı Devleti'ne bağlanamamıştır. Sarsılan Osmanlı otoritesini yeniden canlandırmak için uğraşan Ahmed Muhtar Paşa, İngiltere'nin 1882'de Mısır'a asker çıkarmasıyla başlayan Mısır Meselesi'ni çözmek ve 24 Ekim 1885 tarihli Osmanlı-İngiliz Antlaşması'na göre İngiliz askerlerinin Mısır'ı boşaltma şartlarını görüşmek üzere 5 Kasım 1885'te Mısır Fevkalade Komiserliği'ne tayin edilmiştir. Ne var ki Mısır üzerinde İngiltere'nin siyaseti o kadar yoğunlaşmıştır ki, Paşa İstanbul'a ancak 1908'de II. Meşrutiyet ilan edilince dönebilecektir². Geçen bu süre zarfında İngilizler Mısır'a daha fazla yerleşmişler ve bir süre sonra Süveyş Kanalı'nın güvenliği gerekçesi ile

- 1 Hasan Adalı, Documents Pertaining to The Egyptian Question in The Yıldız Collection of The "Başbakanlık Arşivi", *İstanbul Political and Social Change in Modern Egypt*, Ed. M. Holt, Oxford University Press, London, s.56.
- 2 Rifat Uçarol, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *DİA*, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1989, s.447.

kanalın doğusuyla ilgilenmeye başlamışlardır. Özellikle de Mısır'daki en etkili isimlerden biri olan Lord Cromer³, Sina Yarımadası'nın Mısır'a ait olduğunda ısrar ederek Süveyş Kanalı'nı Osmanlı Devleti'nden uzakta tutmaya çalışmıştır⁴.

Genel itibarıyla iyi olan Osmanlı-İngiltere ilişkileri II. Abdülhamid döneminde şekil değiştirmeye başladı. Bu dönemde dikkat çeken en belirgin güç artık Almanya'ydı. Almanya'nın giderek güçlenmesi II. Abdülhamid'in de dikkatini çeken bir durumdu ve o Almanya'nın Avrupa kuvvetler dengesini bozduğunu düşünüyordu⁵. Özellikle de Berlin Kongresi'nden sonra ağır bir darbe yiyen ve tarihi dönüm noktasına gelen Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya yakınlık duymasının nedeni, Avrupa büyük devletlerinin dış politikalarındaki ilkelerin ve yöneldikleri etki alanlarının Osmanlı Devleti'nin yaşama şansına son verecek biçimde değişmesiydi⁶. Almanya, Bismarck'tan sonra Rusya'ya açıkça cephe aldı. Ortadoğu'da ise İngiltere'nin tersine Osmanlı yanlısı görünen, daha doğrusu Osmanlı topraklarını konferans masalarında bölüştürerek değil de, imparatorluğun kaynaklarından barışçı yollarla istifade etmeyi amaçlayan bir politika izlemeye başladı⁷. Ayrıca Alman İmparatoru'nun Filistin ziyaretinde İslam'a dost söylemi İngiltere'yi büyük bir şaşkınlığa düşürdü⁸. Artık Almanya o kadar önemliydi ki Alman İmparatoru'nun 1898 yılındaki ikinci ziyaretinde bir savaş atı üzerinde görkemli bir giriş yapabilmesi için Yafa Kapısı'ndaki duvarda bir gedik dahi açılacaktı⁹. Bölgede Osmanlı Devleti ile beraber ciddi bir Alman gücü de her yönüyle hissediliyordu. Bu atmosfer içinde Ortadoğu daha fazla önem kazandı. Haliyle Osmanlı-Mısır sınırı hem Osmanlı Devleti'nin kendi iç dengelerinin hem de uluslararası siyasetin fazlasıyla etkilediği bir bölge oldu.

Osmanlı Devleti her ne kadar dağılışı önlemek için Tanzimat diye bilinen bir dizi girişimi XIX. yüzyıl boyunca uygulamaya sokmak istese de istenilen netice elde edilememişti. Ancak Tanzimat, tüm Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Filistin'de de merkezileşmeyi beraberinde getirdi¹⁰. Merkezileşme ise Osmanlı Devleti'nde muhalefetin güç kazanmasına neden oldu. Bir süre sonra grubun

3 Lord Cromer (Evelyn Baring), ilk kez Mısır'a geldiğinde 36 yaşındaydı (1877). Kendisi 26 Şubat 1841'de doğmuştu ve askeri bir eğitim görmüştü. Bkz. John Marlowe, *Elek Books*, London, 1970, s.20. 1883'te Mısır'da yönetimden sorumlu Konsül-General oldu. Sonraları "Biz Mısır'ı yönetmiyoruz; biz sadece Mısır'ı yönetenleri yönetiyoruz" demiştir. Bkz. Mark F. Proudman, "British Empire", *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800-1914*, Volumes 1&2, Ed. Carl Cavanagh Hodge, Greenwood Press, London, 2008, s.206.

4 Peter Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, Çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul, 2012, s.164.

5 Hasan İlhan, *Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010, s.66.

6 İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006, s.s.43-44.

7 İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s.45.

8 Bonyar Waylet-Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*, Çev. Vedat Atila, Chiviyazıları, İstanbul, 2004, s.48.

9 T.G. Fraser-A. Mango- R. Mcnamara, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, Türkçesi: Füsün Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011, s.53.

10 Butrus Abu-Manneh, "Jerusalem in the Tanzimat Period: The New Ottoman Administration and the Notables" *Die Welt des Islams*, New Series Bd. 30, Nr. ¼ (1990), BRILL, 1990, s.9.

her üyesinin görüşleri birbirinden farklı olmakla birlikte Genç Osmanlılar diye bilinen bir aydın grubu ortaya çıktı. Genç Osmanlılar genel itibariyle Osmanlılık fikri etrafında toplanmışlardı. Bu fikir özellikle Namık Kemal'in yazılarında ön plana çıkmış, dağılmayı önleyecek bir tedbir olarak görülmüştü¹¹. Pratikte karşılığı olmayan Osmanlılık ideali uygulamaya geçirilemeyince bu düşünceden vazgeçildi. Ardından II. Abdülhamid, İslam fikri ve bunun etrafında toplanacak siyasi gücü daha önemli görmeye başladı. Bu durum ise İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin arasının açılması için zaten yeterliydi. Bir yandan da sahip olduğu sömürgelerin büyük bir kısmında Müslümanların yaşaması İngiltere'yi huzursuz etmeye başladı. Ortaya çıkan yeni durum benzer biçimde Mısır için de endişeye sebep oluyordu. Mısır'a yerleşen İngiltere, Osmanlı Devleti'nin bir şekilde ortaya çıkan fırsatları değerlendirerek ya da kendine fırsatlar yaratarak Mısır'a tekrar nüfuz etmesini engellemek istiyordu.

Mısır'daki yönetim, Osmanlı Devleti'nin bölgede nüfuzunu arttırma ihtimalinden en az İngiltere kadar tedirgin oluyordu. Bu yüzden Mısır, Osmanlı Devleti'ne ihtiyatla yaklaşıyordu. Mevcut endişeler siyasi ve diplomatik açıdan birçok kez kendini gösterdi. Endişelerin gün yüzüne çıktığı yerlerden biri de Osmanlı-Mısır sınırı ve Hafir Kasabası'nın etrafıydı. Ayrıca Kutsal Topraklar da bu dönemde giderek önem kazanmaya başlamış ve bir sancak olarak idare edilen Kudüs, önemli hale gelmeye başlamıştı¹². Zaten 1872'den itibaren Kudüs bağımsız bir sancak olarak teşkil edilmişti¹³.

1880'li yıllarda meydana gelen yeni gelişmelerle Kudüs'ün önemi bir kat daha arttı. Mısır'ın İngilizlerin eline geçmiş olması, Babiâli için bölgenin güvenliğini çok daha hassas bir konu haline getirdi. Üstelik aynı dönemde Siyonizmin teşvikiyle başlayan Yahudi göçü Osmanlı hükümetini bir hayli tedirgin etmeye yetti. Bu yüzden Osmanlı Devleti daha 1880'lerde Filistin'e Yahudilerin kalıcı olarak yerleşmesini yasaklamıştı. Sadece kısa süreli kalmalarına izin veriliyordu¹⁴. Bu şartlar altında, Babiâli'nin dikkati öncekinden çok daha fazla Kudüs'e çevrilmiş, özellikle 1890'lı yıllarda daha sıkı bir denetim kurabilmek üzere özel bir çaba içine girilmişti¹⁵.

Uluslararası gelişmeler de Yahudilerin Kudüs ve çevresine yerleşmelerinde etkili oldu. Bölgeden Aralık 1905'te Sadarete ve Dâhiliye'ye gönderilen yazılarda Rusya'daki karışıklık sebebiyle Kudüs'e ve Yafa'ya çok sayıda Yahudinin göç etmekte olduğu söylenmektedir. Sadece iki ay içinde

11 Fazlı Arabacı, *Yeni Osmanlıların Dini ve Siyasi Görüşleri*, Platin, Ankara, s.153.

12 John J. McTague Jr. "Anglo-French Negotiations over the Boundaries of Palestine, 1919-1920", *Journal of Paletsine Studies*, Vol. 11, No.2, University of California Press, 1982, s.100.

13 David Kushner, "The Ottoman Governors of Palestine, 1864-1914", *Middle Eastern Studies*, Vol.23, No.3, Taylor&Francis, 1987, s.275.

14 David Kushner, "The District of Jerusalem in the Eyes of Three Ottoman Governors at the End of the Hamidian Period", *Middle Eastern Studies*, Vol.35 No.2, Taylor&Francis, 1999, s.85.

15 Yasemin Avcı, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.95.

gelenlerin sayısı 600'dür¹⁶. Ali Ekrem Bey, Kudüs Mutasarrıfı olunca yaptığı en önemli işlerden biri bölgede Yahudilerin toprak satın almalarını incelemek oldu. Kendisinden önce bazı usulsüzlüklerin yapıldığını görmüştür. Bunları incelemiş ve bölgeye Musevilerin yerleşmesini bir tehlike olarak algılamıştır. Ayrıca bölgede Musevilerin illegal yollardan arazi satın aldıklarını tespit etmiştir¹⁷. Ancak gayretlerinden dolayı İstanbul'da kendi aleyhinde girişimlerde bulunabileceğini bildiğini, yine de bu göçü engellemek için gayret ettiğini bildirmektedir (29 Ağustos 1907)¹⁸.

Ali Ekrem Bey, Sadarete gönderdiği başka bir yazıda ise Kudüs Sancağı'ndaki en önemli meseleyi "Yahudi İşi" olarak görmektedir. Ona göre böyle bir mesele Osmanlı Devleti'nin hiçbir yerinde yoktur. Ayrıca bu mesele ile devletin hemen ilgilenmesini ve alınması gereken tedbirler konusunda çalışılmasını tavsiye etmektedir¹⁹. Ali Ekrem Bey, Yahudilerin her geçen gün Filistin'e akıp gelmekte olduklarını bildirmektedir. Durumla ilgili gerekli tedbirleri almak gerektiğini ve bunun için gayret gösterdiğini ifade etmektedir. Ayrıca gelen Yahudilerin Rusya, Avusturya, Almanya ve İspanya Yahudilerinden olduğunu söylemektedir²⁰. Yeni gelen Yahudilerin çoğunun ise Rusya tebaasından olduğunu bildirmektedir ve şimdiye kadar gelenlerin 30.000'e yaklaştığını haber vermektedir. Bu gelenler Filistin'de birçok emlak ve arazi almışlardır (20 Haziran 1907)²¹.

Kudüs'ün önem kazanmasını bölge ile ilgili birçok çalışması olan David Kushner de II. Abdülhamid döneminde Kudüs'te görev yapan mutasarrıfları²² incelediği eserinde üç sebeplere bağlamaktadır. Bu sebeplerden ilki Kutsal Topraklar diye kabul edilen alana gösterilen ilgi, ikincisi bölgeye gelen yabancılarla Kudüs ve çevresinin ticari açıdan önemini arttırması ve üçüncüsü de Mehmed Ali Paşa'dan itibaren Mısır'ın yarı bağımsız bir yer haline gelmesi ve bunun yanında 1882'de İngilizlerin Mısır'a yerleşmesidir²³.

Kudüs'ün önem kazanmasının yanında Osmanlı-Mısır sınırı birçok kez Osmanlı Devleti ile Mısır'ı karşı karşıya getirdi. Osmanlı Devleti'nin Sina'ya doğru hak iddiasında bulunduğu her girişime hem Mısır hem de İngiltere tarafından itiraz edildi. Bu yüzden uzun süre sınır meselesi bir sorun olarak kaldı. Bölgede meskûn Bedevilerin sık sık yer değiştirmesi ve arazinin genel itibarıyla kurak ve yer yer çöl olması bu sıkıntıların çözümünü güçleştiren diğer faktörlerdendi.

16 İsrail Devlet Arşivi (ISA), 83/100.

17 İsrail Devlet Arşivi (ISA), 83/36.

18 İsrail Devlet Arşivi (ISA), 83/92.

19 İsrail Devlet Arşivi (ISA), 83/21.

20 İsrail Devlet Arşivi (ISA), 83/33.

21 İsrail Devlet Arşivi (ISA), 83/24.

22 Mehmed Tevfik Bey (1897-1901), Ahmet Reşid Bey (1904-1906) ve Ali Ekrem Bey (1906-1908).

23 David Kushner, a.g.m., 1999, s.84; Johann Büssow, *Hamidian Palestine Politics and Society in the District of Jerusalem*, Brill, Leiden, Netherlands, 2011, s.398.

Osmanlı Devleti, Sina üzerinde hak iddiasında bulunurken bunu Mısır'ın eski statüsüne dayandırıyordu. Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermanda, Mısır'ın iddia ettiği alanın yer almadığını belirtiyordu (1892)²⁴. Osmanlı Devleti 1841'de verilen fermanda harita ile gösterilen sınırları ileri sürdüğünde, bu harita ne Mısır'da ne de İngilizlerde mevcuttu. Daha sonra Mısır tarafından bu haritanın kayıp olduğu söylendi²⁵. II. Abdülhamid'in Sina'da Osmanlı otoritesini tesis etmek şeklinde bir politika izlemesindeki bir diğer faktör ise Hicaz'ı tehlikede görmesiydi. 1839'da Aden İngilizlerin eline geçmişti. Şimdi de İngilizler Mısır'a yerleşmişti ve Basra Körfezi'nde İngilizlerin etkinliği her geçen gün artmaktaydı. Tam da bu dönemde 18 yaşında olan ve yeterince bilgisi olmayan Abbas Hilmi, Hidiv olmuştu ve bu bir fırsat olabilirdi²⁶. 1890'ların sonlarından itibaren II. Abdülhamid, Mısır Hidivi'nden ve onun politikalarından şüphe duymaya başladı. Bu yüzden II. Abdülhamid Kudüs'e daha fazla önem verdi²⁷.

Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki komiseri Ahmed Muhtar Paşa da durumla yakından ilgileniyordu. Ona göre İngilizlerin Sina üzerinde bu kadar durmaları ve bir sınır belirlemede ısrar etmelerindeki asıl kasıt Osmanlı Devleti'ni kanaldan uzak tutmaktı. Muhtar Paşa İngilizlerin ilgisi üzerine Sina'daki Osmanlı hududunun belirlenmesini istiyordu. Muhtar Paşa tarafından, Akabe ile El Ariş arasında bir hat çizilmesi tavsiye edilmekteydi. Sina'nın güneyindeki Ras Mahmud'dan El Ariş'in batısına veya El Ariş'e gidecek bir hattın devlet için faydalı olacağını söylüyordu. Böyle olursa hem Şarm Limanı hem de bütün Akabe çevresi devletin elinde kalabilecekti (Şubat 1892)²⁸.

Muhtar Paşa, Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermana göre Mısır sınırlarını El Ariş'ten Süveyş'e çizilen bir hattın batısında kalan kısım olarak görüyordu. Ancak daha sonra Akabe ile El Ariş arasında kalan noktaya ve Akabe'ye kadar Mısır zabitlerinin geldiği ve Sina'nın Mısır tarafınca bir şekilde yönetilir olduğunu ama bunun eski fermanın dışında gerçekleştiğini ifade etmiştir. Yine Hicaz'a doğru Mısır'ın Muveylah, Zaba ve El Vecih taraflarına kadar geldiği daha sonra Osmanlı askerlerinin buralarda Mısır askeri yerine geçtiği belirtiliyordu²⁹. Aslında bu durumun İstanbul'un gündemine gelmesi İstanbul'daki Alman elçi Marschall von Bieberstein'in tavsiyesi ile oldu. Eğer 1841 sınırları gerçekleşirse Osmanlı Devleti kanala birkaç kilometre mesafede olacaktı³⁰. Bu da Almanya için büyük bir fırsat olurdu. İngiltere ise durumun farkında olduğu için sınır tartışmalarında kendi politikasını kabul ettirmek için gayret gösteriyordu. Ayrıca

24 BOA. Y. EE. 119/78.

25 Gabriel R. Warburg, "The Sinai Peninsula Borders, 1906-1907", *Journal of Contemporary History*, Vol.14 No.4, Sage Publications Ltd., 1979, s.682.

26 Yitzhak Gil-Har, "Boundaries Delimitation: Palestine and Trans-Jordan", *Middle Eastern Studies*, Vol.36, No.1, Taylor & Francis, 2000, s.s.139-140.

27 Butrus Abu-Manneh, "The Rise of The Sanjak of Jerusalem in the Late of Nineteenth Century", *The Israel/Palestine Question*, Ed. Ilan Pappé, Taylor & Francis, New York, 2005, s.41.

28 BOA. Y. EE. 119/11.

29 BOA. Y.EE. 119/11.

30 Warburg, *a.g.m.*, s.681.

İngilizler bu dönemde Osmanlı Devleti'ne baktıklarında sanki Almanya'yı görüyordu.

Ahmed Muhtar Paşa, Mısır'da Hidiv ile yaptığı görüşmelerde Hidiv'in Sina, Akabe ve çevresine dair durumu pek de kabule yatkın olmadığı izlenimini ve görüşmelerden birinden sonra Mısır Hariciye Nazırı'nın gelip Fransızca bir telgraf vererek bunun dışındaki bir durumu kabul etmeyeceklerine dair söylemini Babıâli'ye haber verdi. Ahmed Muhtar Paşa daha önce bildirilen Akabe ve çevresindeki yerler ile Sina'yı Mısır'ın istediğini, durumu Lord Cromer ile görüştüğünü, daha sonradan anlaşıldığına göre bu telgrafın Lord Cromer ile Mısır arasında kararlaştırılmış olduğunu Babıâli'ye bildirdi³¹. Lord Cromer, Süveyş-El Ariş arasındaki Osmanlı-Mısır sınırının hiçbir zaman uygulanmadığını, Mısır'ın hacıları ve daha ötesinde hac yollarını korumak için sözü geçen topraklara sahip olduğunu ileri sürdü³². İngiltere bir anlamda Mısır üzerinden Sina'yı kendi otoritesi altına almak istiyordu. Bunu da hep kanal bölgesini güvenlik altında tutmak gerekçesiyle yapıyordu.

Babıâli, El Vecih, Zaba ve Muveylah'a ticaretin karayoluyla yapıldığı zamanlarda Mısır idaresi tarafından asker gönderildiğini ve Osmanlı Devleti'nin bunu o zaman için kabul etmiş olduğunu ancak Hicri 1257 senesinde Mehmed Ali Paşa'ya verilen fermanla bu yerlerin olmadığı ve buraların Hicaz'a bağlandığı üzerinde duruyordu. Sina'nın İsmail Paşa ve Tevfik Paşa zamanında nasıl idare ediliyorsa şimdi de o şekilde idare edilmesini istiyordu³³. Meselenin temelinde ise yine Süveyş Kanalı'ndan Osmanlı Devleti'nin uzak tutulması yatıyordu³⁴. Ahmed Muhtar Paşa, El Ariş-Süveyş hattını Mısır'a vermenin burayı İngilizlere vermekle aynı şey olduğunu ifade ediyordu. İngiltere ise bu süre zarfında Abbas Hilmi Paşa üzerinde Sina işi halledilmeden Mısır valilik fermanının okunmaması için baskı yapmaya devam ediyordu³⁵. Bu sırada Osmanlı Devleti Akabe'de bulunan Mısır memurlarının görevlerinin bırakılarak yerlerine Hicaz'dan gelen memurların görevlendirildiğine ve Sina'nın İsmail Paşa ve Tevfik Paşa zamanında nasıl yönetiliyor ise öyle yönetilmesine dair bir belgeyi Mısır'a gönderdi (8 Nisan 1892)³⁶.

Alınan karara göre Zaba, Muveylah ve Akabe'nin Hicaz Kumandanlığı, Sina'nın ise muvakkaten Mısır tarafından yönetilmesi kararlaştırıldı³⁷. Bu durum İngiltere ve Fransa sefaretlere de bildirildi (10 Nisan 1892)³⁸. Osmanlı Devleti bir hamle yaptı ve durumu böylece kendi kontrolünde tutmak istedi. Osmanlı Hariciye Nazırı da mesele üzerine ayrıca İngiltere sefreti ile görüştü.

31 BOA. Y.A.HUS. 257/56.

32 Warburg, *a.g.m.*, s.682.

33 BOA. Y. PRK. MK. 5/62.

34 BOA. Y.EE. 120/4.

35 BOA. Y.EE. 130/85.

36 BOA. Y.A.HUS. 257/56.

37 BOA. Y.EE. 49/34.

38 BOA. Y.A.RES. 58/13.

Bu görüşmede Nazır, Lord Cromer'e bir yazı yazılmasını ve Mısır üzerindeki müdahalesinin azaltılmasını talep etti. Sefir ise bu konuda yetkisi olmadığını söyledi. Ancak yine de konuyla ilgileneyeceğini ifade etti. Sefir ayrıca Muhtar Paşa'nın Mısır'ın iç işlerine karıştığını ve bunun doğru olmadığını Nazır'a bildirdi. Muhtar Paşa'nın bu şekilde devam etmesi durumunda Hidiv'in bir şikâyette bulunması söz konusu olursa Hidiv'i kollayacaklarını ve ihtilafın Muhtar Paşa'nın Mısır'ın iç işlerine karışmasından çıktığını ve bundan rahatsız olunduğunu Nazır'a açıkça söyledi (15 Nisan 1892)³⁹. Lord Cromer'in Mısır'daki başlıca amacı ise zaten hiçbir yabancı devletin Mısır'ın iç işlerine müdahale etmeye bahane bulmamasını sağlamaktı. Lord Cromer'in hedefindeki devlet ise Fransa'ydı⁴⁰ ancak Osmanlı Devleti de bu durumdan etkileniyordu. Bu arada İngiltere'de konu gazetelerde yer aldı ve Osmanlı Devleti'ni eleştiren makaleler çıkınca Babıâli bu makaleleri Ahmed Muhtar Paşa ve Hidiv arasında bir ihtilaf çıkartmaya dönük olduğu şeklinde yorumladı⁴¹.

İngiltere, Mısır üzerinde baskı kurdukça Osmanlı Devleti de gerginlik çıkmasına fırsat vermeden adımlarını atmaya özen gösterdi. Sina'nın yönetimi üzerine tartışmalar devam ettikçe İngiltere sefaretini ile irtibata geçildi⁴². Ancak yine de İngiltere'nin Sina üzerindeki eylemleri dikkatle takip edildi. Bazı İngiliz subaylarının Akabe'ye yakın yerlerde istihkâmlar yapmakta olduklarına dair gizli bir haber alan Ahmed Muhtar Paşa durumu derhal Babıâli'ye bildirdi⁴³. Paşa, durumu takip etti ve gelişmelerden sürekli Babıâli'yi haberdar etti⁴⁴. Babıâli Mısır tarafının yapmakta olduğu eylemleri inceledi ve Osmanlı Devleti'ne karşı hasmane bir tutum olmadığını, yapılan işleri memurların ikamet ve muhafazasına dair çalışmalar olarak değerlendirdi. Ancak yine de dikkatli olunmasını ve durumun takip edilmesini bölgedeki görevlilerden istedi⁴⁵. Bir süre sonra da sınır meselesi Akabe-El Ariş arasında kalan hat üzerinde netleşti. Böylece İngiltere Osmanlı Devleti'ni kanaldan biraz olsun uzaklaştırmış oldu.

1892 krizi boyunca Mısır ordusu Sina için sürekli hazır tutuldu. Bunun yanında İngilizler de hazırlıklıydı. Osmanlı Devleti bu süreçte hâkimiyeti altında olduğunu iddia ettiği alanlarda vergi topladı ve varlığını göstermeye çalıştı. Ardından Osmanlı-Mısır sınırında yeni bir kaza olan Birüsseb kuruldu (1900). Kısa süre sonra da Hicaz demiryolunun Şam-Medine kısmı tamamlandı. Ayrıca Hicaz demiryolundan Akabe'ye bir istasyon yapılması tasarısına geçildi ve planlar hazırlandı. Bunun yanında Osmanlı askerleri Akabe'nin hemen yanındaki Taba'yı ele geçirdiler⁴⁶. Akabe'ye Hicaz demiryolu getirilmek istense

39 BOA. Y.PRK. BŞK. 25/109.

40 Afaf Lütfi El Sayyid Marsot, *Mısır Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2007, s.76.

41 BOA. Y.PRK.EŞA. 15/75.

42 BOA. Y.PRK. ASK. 81/19.

43 BOA. Y.EE. 128/74.

44 BOA. İ.MTZ.(05) 28/1520.

45 BOA. Y.PRK. MK. 5/62.

46 Yitzhak Gil-Har, a.g.m., 2000, s.140.

de telgraf hattı dışında pek bir şey yapılmadı⁴⁷. Osmanlı Devleti'nin Akabe'ye yakın Taba'yı ele geçirmesi üzerine İngiltere de misilleme olarak Refah'taki Osmanlı birliklerinin üzerine harekete geçti⁴⁸.

1892'de yaşanan İngiltere ile Osmanlı Devleti arasındaki Mısır sınırı tartışması 1906'da tekrar ortaya çıktı. 1906'da Osmanlı-Mısır sınırı Ölü Deniz'in güneyinde kabul ediliyordu. Fakat bu durum taraflarca kabul edilmiş değildi. Çok geçmeden bölgede yeniden bir hareketlilik yaşanmaya başladı. Aslında mesele Osmanlı Devleti'nin Güney Filistin'i daha iyi kontrol edebilmek için Hafir'de yeni bir kaza kurmak istemesiyle ortaya çıktı⁴⁹. Bu adımla Osmanlı Devleti, İngiltere'nin Sina dışına taşacak nüfuzuna bir set oluşturmayı amaçlıyordu.

Hafir kasabası, sınır meselesinde Osmanlı Devleti'nin Sina'dan uzaklaştırılması ile önem kazandı. Osmanlı Devleti, Mısır'ın (arkasında özellikle de İngiltere'nin) Kudüs Sancağı'na bağlı fakat Kudüs ile arasında oldukça mesafesi olan araziye doğru genişleme ihtimalinden endişeye kapıldı. Ayrıca askeri açıdan bölgede birliklerini Mısır sınırına yerleştirebileceği elverişli yerlere ihtiyacı vardı. Bu yerler ise Birüsseb (Birüssebi/Berşeba) ve sınıra daha yakın olan Hafir kasabasıydı. Sina'nın merkezinde olan Nahl'dan çıkışı ve El Ariş'te de artık güven içinde olunamayacağından Akabe'yi destekleyecek Hafir kasabası, oldukça stratejik bir yer olarak kabul ediliyordu.

Osmanlı-Mısır sınırında Osmanlı Devleti'nin yeniden idari düzenlemeler yapma gayreti Hafir'den önce ilk olarak Birüsseb'de kendini gösterdi. XIX. yüzyıl sonlarına kadar Kudüs Sancağı dört kazadan oluşmaktaydı; Kudüs merkez kazası, Halil, Yafa ve Gazze. 1890'lı yıllardan sonra Kudüs'ten yönetilen kaza ve nahiyelerin sayısı giderek arttı. Yeni kurulan kazalar içinde en önemlisi, Bedevi aşiretlerinin yaşam alanı olan Necef'de oluşturulan Birüsseb kazasıydı. Bu düzenleme, en başta 1882 yılından sonra Osmanlı ve İngiliz devletleri arasında sınır haline gelen Sina bölgesinin güvenliğini sağlayabilmek maksadıyla yapılmıştı. 1890 yılında bölgedeki Bedevi kabileler arasında sürüp gitmekte olan kavgaları sona erdirmek isteyen Osmanlı hükümeti kabile şeyhlerinden bazılarını tevkif etti⁵⁰. Ancak şeyhler ile iyi ilişkiler tesisine de önem verildi. Bölgedeki Bedevilerin varlığı son derece önemliydi. Zaten Filistin nüfusunun önemli bir kısmı da güneydeki Necef Çölü'nde yaşam süren Bedevilerdi⁵¹.

XIX. yüzyılın sonuna kadar Birüsseb çok fazla dikkat çekmedi. Bölgede kabileler arası çekişme ve savaşlar yaygındı. Osmanlı Devleti'nin otoritesi de çok

47 Alexander Melamid, "The Political Geography of the Gulf of Aqaba", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.47 No.3, Taylor&Francis Ltd., 1957, s.234.

48 Warburg, *a.g.m.*, s.680.

49 Yitzhak Gil-har, "The South-Eastern Limits of Paletine at the End of Ottoman Rule", *Middle Eastern Studies*, Vol.28, No.3, Taylor&Francis, 1992, s.s.559-564.

50 Yasemin Avcı, *a.g.e.*, s.98.

51 T.G. Fraser-A. Mango- R. Mcnamara, *a.g.e.*, s.21.

belirgin değildi. Ancak Avrupa'dan gelen hacılar, su temini ve bir toplanma alanı olarak şehir, bulunduğu konumdan dolayı ayrı bir öneme sahipti. Bu hususlar göz önünde tutularak Birüsseb'de bir şehir merkezi inşa etmek üzere İstanbul'a talep iletildi. Bu yönde Kudüs'teki yerel meclis de aynı düşüncedediydi. Ardından Haziran 1899'da bir İrade-i Seniyye ile Birüsseb'de bir idare merkezi kuruldu⁵². Bu merkezin kurulmasının idari ve ekonomik birçok nedeni vardı. Ancak en önemlisi Kudüs Mutasarrıflığı'nın güneydeki sınırının korunmasıydı. Ayrıca hem Osmanlı-Mısır sınırının kesin olarak belirlenmesi hem de Güney Filistin'de Osmanlı otoritesi açısından önemliydi. Osmanlı Devleti için Birüsseb'in bir idare merkezi olması tüm bölgenin yönetimi açısından faydalı olacaktı⁵³.

XIX. yüzyılın sonuna doğru Filistin bölgesinde Bedeviler de büyük oranda göçebe pozisyonlarına devam ediyorlardı⁵⁴. Birüsseb'deki temel değişim 1900'de Osmanlı Devleti ile başladı. Bu zamana kadar bölge genel olarak Bedeviler ile meskûndü ama Osmanlılar ile modern Birüsseb'in gelişimi hızlandı⁵⁵. John P. Peters, 1902'de yaptığı gezide bölgenin genel durumunun iyi olmadığından bahseder. Ancak Birüsseb'in olağanüstü şekilde olduğunu ve buranın Amerika'nın sınır kasabalarına benzediğini belirtmektedir. Ayrıca 1901'de Birüsseb'e bir karakol yapıldığını ve bir kaymakamın göreve başladığını bildirmektedir. Şehrin hızla geliştiğini, bir hükümet binasının yapılmakta olduğunu ve taşların eski bir Bizans şehriden alındığını söylemektedir. Bunun dışında başka gelişmelerin olduğu, bazı Türk çadırlarının market gibi hizmet verdiğini belirtmektedir⁵⁶.

İdari merkezin inşasından sonra Birüsseb, askeri-idari bir merkez haline geldi ve şehir yeniden kurulmaya başlandı⁵⁷. Ayrıca Sivas Vilayeti Mecitözü Kaymakamı İsmail Kemal Bey, Birüsseb'e kaymakam olarak atandı. İsmail Kemal Bey, Mecitözü'nde başarılı olduğu için bu göreve layık görülmüştü. Ancak 1901'de Muhammed Carullah Efendi onun yerine kaymakam oldu. Muhammed Carullah Efendi bölgedeki kabileleri daha iyi tanıyordu ve Kudüs yerel meclisinde görev yaptığı için bölgeye daha fazla hâkimdi. 1903 yılında onun yerine Hamdi Bey ve ardından Mehmed Tefvik Bey, Birüsseb'de kaymakamlık yaptılar⁵⁸.

52 Yasemin Avcı, "The Application of *Tanzimat* in the Desert: The Bedouins and th Creation of a New Town in Southern Palestine", *Middle Eastern Studies*, Vol.45, No.6, Taylor & Francis, 2009, s.s.972-973; Yasemin Avcı, *a.g.e.*, s.99.

53 Yasemin Avcı, *a.g.m.*, s.973.

54 Haim Gerber, "Modernization in Nineteenth-Century Palestine: The Role of Foreign Trade", *Middle Eastern Studies*, Vol.18, No.3, Taylor & Francis, 1982, s.261.

55 Mildred Berman, "The Evolution of Beersheba as an Urban Center", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.55, No.2, Taylor & Francis, 1965, s.309.

56 John P. Peters, "Palestinian Explorations: Notes of a Vacation in Paletsine in 1902", *Journal of Biblical Literature*, Vol.22, No.1, 1903, s.s.19-20.

57 Ruth Kark, "Jewish Frontier Settlement in the Negev, 1880-1948: Perception and Realization", *Middle Eastern Studies*, Vol.17, No.3, Taylor&Francis, 1981, s.335.

58 Yasemin Avcı, *a.g.m.*, s.975.

Osmanlı Devleti'nin Birüsseb'de değişiklik yapmasındaki nedenler politik ve ekonomikti. Bunda Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni etkilemesi ve Süveyş Kanalı'nın doğusuna doğru sokularak İngilizlerin etki alanında olan sahaya daha fazla yaklaşma ihtiyacı vardı. Almanların istekleri kadar Osmanlı Devleti de kendi politikası gereği, Bedevi çadırların arasında modern bir şehir inşa etmeye başladı. Şehrin inşasında biri Alman diğeri İsviçreli iki mühendis de etkili oldu. Şehir merkezi bir Osmanlı vali ve yerel Bedevi kabilelerin beş temsilcisinden oluşuyordu. Şehirde oturanlar 1902'de 300 kişiyken 1911'de 800'e yükseldi⁵⁹. Yeni sakinlerin çoğu Hebron ve Gazze tarafından geldi. Şehrin gelişmesi I. Dünya Savaşı sırasında en üst noktasına çıktı. Ayrıca burası Süveyş Kanalı'na doğru yapılan askeri operasyonun ana merkezi durumundaydı. 1914 yılında da Almanlar dar ve sınırlı kapsamda Yafa-Kudüs hattının güneyinden Birüsseb ve Hafir'e doğru ve oradan Sina'nın batısına doğru bir demiryolu hattı yaptılar⁶⁰.

Osmanlı Devleti, Birüsseb ile birlikte Hafir'e de 1900'lerin başında daha fazla önem vermeye başladı. İlk olarak bir karakol yapıldı. Bunu takiben Hafir'deki yollar ve devlet binaları gözden geçirildi. İhtiyaç olan binaların da yapımına başlandı. Hafir aynı zamanda Basra ile iletişim halinde olan bir mahaldi. Zaman zaman Osmanlı Devleti'nin görevlileri gitmek istedikleri mahallere Hafir'i kullanarak giderlerdi. Bölgede yeni yapıların oluşmaya başlaması ile Hafir'in konumu daha fazla öne çıktı⁶¹.

1. Hafir'e İdari ve Askeri Binaların Yapılma Zarureti

Osmanlı Devleti'nin Kudüs Sancağı'na bağlı Güney Filistin bölgesinde otoritesini tesis etmek istemesinde ve 1906 yılından itibaren bölgeyi idari anlamda yeniden tanziminde Mısır ile yaşanan sınır meselesi etkiliydi. 1906'da yaşanan sınır krizi ile Osmanlı Devleti İngilizler tarafından Sina'nın doğusundan uzaklaştırılmıştı. Böylece Osmanlı-Mısır arasında yeni sınır Filistin'e kadar uzanmıştı⁶². Aslında Osmanlı Devleti bu meselede Mısır'dan çok İngiltere ile karşı karşıya kaldığını düşünüyordu. Bu yüzden de bölgeye olan yaklaşımı daha daha çok İngilizlerle adı konmayan bir mücadele şeklinde yürütüyordu.

Osmanlı Devleti, eski dönemlerde Kudüs'ün güneyinden Mısır'a doğru uzanan alanı yönettiği süre içinde buralar küçük ve doğrudan merkez tarafından idare edilmeyen bir alan olarak kaldı. Bunda Osmanlı merkezine çok uzak olması ve bölgenin stratejik açıdan çok da önemli olmaması etkili oldu. Ancak Süveyş Kanalı'nın yapımı ile bölgenin stratejik önemi arttı. Bu artışta bölgenin İngiltere kontrolündeki Mısır ile sınır olması da etkiliydi. Yeni durumu anlatan ifadeler 1906/1907'de Kudüs'ten İstanbul'a gönderilen mektuplarda dikkati çekti⁶³.

59 Yasemin Avcı, *a.g.e.*, s.100; Mildred Berman, *a.g.m.*, s.315.

60 Mildred Berman, *a.g.e.*, s.315.

61 DH. ŞFR. 300/69.

62 David Kushner, *a.g.m.*, 1999, s.92.

63 Ruth Kark, *a.g.m.*, s.335.

Esasen Kudüs ve bölgesini olabildiğince merkezi hükümetin kontrolü altına almak maksadıyla sarf edilen bu çabalar, bir bütün olarak değerlendirildiğinde bölgeye atfedilen önem kendini belli ediyordu. Nitekim 1907 yılında dönemin Kudüs Mutasarrıfı Ali Ekrem Bey, Dâhiliye Nazırı'na yazdığı şifrede Kudüs'ün başka bölgelerle kıyaslanamayacak kadar özel bir mevki olduğunu belirtiyordu⁶⁴. Osmanlı Devleti de mevcut duruma dair gerekli tedbirlerini almak için hemen harekete geçti.

Dâhiliye Nezareti, Halilürrahman ve Birüsseb kazaları arasındaki Hafir'de 100 nefer askerin ikamesi için yapılacak bir idarehane binasına Basra Hazine-i Hassa-i Şahane Nezaret-i Celilesinden alınmak üzere Kudüs Mal Sandığı'na 50.000 kuruş gönderilmesini istedi. Bu konuda daha önceden gönderilen telgrafnameye 10 Mart 1908'de verilen cevap ile durumun ehemmiyeti ortaya kondu. Yapılacak olan 50.000 kuruşluk masrafin Hicri 1324 senesi bütçesine dâhil edilmesi Maliye Nezareti'nden talep etmiştir⁶⁵.

Kudüs Sancağı'nda teşkil olunan Birüsseb Mutasarrıflığı ve Hafir Kaymakamlığı'nın durumu Şeyhülislam Mehmed Cemaleddin Efendi tarafından da sorulmuştur. Mutasarrıflık ve kaymakamlığın durumu, vazifeleri ve maaşları hakkında bilgi almak istemiştir (9 Mayıs 1908)⁶⁶. Şeyhülislam makamına verilen cevapta ise Birüsseb'de kurulan teşkilata dair 10 Mart 1908'de buyurulunun çıktığı, bu talebin de 28 Mart 1907'de geldiği haber verilmiştir⁶⁷. 26-28 Mart 1908'de de Meclis-i Mahsusu Vükela kararıyla 10 Mart 1908'de alınan Birüsseb ve civarındaki teşkilatla ilgili durum Askeriye, Ticaret ve Nafia, Maarif, Orman ve Maden ve Ziraat Nezaretlerine haber verilmiştir.

Dâhiliye Nezareti, 23 Kasım 1908'de gönderdiği bir tezkerede Birüsseb'in teşkilatında yeni yapılan düzenlemeye göre Muhasebeci Muavinliği'ne 1.200 ve Sandık Eminliği'ne 500 ve Hafir Kazası Mal Müdürlüğü'ne 900 ve Muleyha Nahiyesi Sandık Eminliği'ne de 400 kuruş tahsis edilmiş olduğunu Maliye Nezareti'ne bildirmiştir⁶⁸. Dâhiliye Nezareti Kudüs Mutasarrıflığı'na da 20 Ekim 1908 ve 11 Şubat 1909 tarihli iki tahrirata dair vermiş olduğu cevapta Birüsseb Mutasarrıflığı, Hafir Kaymakamlığı ve Muleyha Nahiyesi'nde istihdam edilen dâhiliye memurları maaş ve masraflarına ait talep olunan teklifleri bütçeye eklemek üzere ele aldığını haber vermiştir⁶⁹.

2. Hafir'de Telgraf Hattı'nın Yenilenmesi ve Telefon Hattı Tesisi

Kudüs'ün ve özellikle de mevcut endişeler nedeniyle Mısır sınırının sürekli takip edilmesi önemli bir durum arz etmiştir. Bunun için bölge telgraf

64 Yasemin Avcı, *a.g.e.*, s.97.

65 DH. MKT. 1168/68.

66 DH. MKT. 1168/68.

67 DH. MKT. 1168/68.

68 DH. MKT. 2677/37.

69 DH. MKT. 2758/80.

hattı ile merkezle irtibatlandırılmıştır. Aynı zamanda askeri amaca da hizmet edecek telgraf bağlantısı, Babîâlî'nin üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Ne var ki yapımından kısa bir süre sonra telgraf hatları zarar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir. Bu yüzden bu hattın mevcut durumunun ne olacağı üzerinde epeyce durulmuştur. İlk olarak ise hattın yenilenmesi gündeme gelmiştir.

Kudüs Sancağı dâhilinde Hafir'de yapılacak telgraf hattının temdidi için gerekli olan alet ve makineler gönderilmemiş; Posta ve Telgraf Nezareti'ne bu hususta gönderilen yazılar cevapsız kaldığından bu durum devletin daha üst kademelerinde gündeme gelmiştir. Ayrıca Mısır sınırına yakın Hafir jandarma zabitanının memuriyetleri ve sınırda teşkil olunacak karakollar için çalışmaların ilerlememesinden dolayı bu durumun kabul edilemez ve devletin menfaatine aykırı olduğu saraya intikal etmiştir. Bu hususta ise yapılması gereken işlerin gecikmeden yoluna konması saray tarafından ilgili kurumlara bildirilmiştir (19 Mart 1908)⁷⁰.

Dâhiliye'den, Posta ve Telgraf Nezareti'ne 28 Mart 1908'de giden bir yazıda, sınırın öte tarafında İngilizlerin bulunması ve Osmanlı Devleti'nin otoritesinin korunması için Hafir mevkiinde bir kaza ve Birüsseb merkezinde dahi bir Mutasarrıf Vekilliği teşkil edilerek yeni kazada bir mescit, bir hükümet konağı ve bir karakol yapılması Kudüs Mutasarrıflığı'ndan istenmiştir. Bu teklif de Meclis-i Mahus-u Vükela'da kabul edilmiştir. Bunun yanında adı geçen Hafir Kazası'na telgraf hattı temdidi için gerekli direklerin getirildiği ve bununla ilgili hesaplamaların devleti zarara uğratmayacak şekilde yürütüldüğü bildirilmiştir. Ayrıca makine ve tahminen 120 kilometre mesafeye tel ve fincanların konabilmesi için bunların yetiştirilmesi ve telgraf müdüriyetine tayin olunacak memurun maaşı olan 500 kuruş ile istihdam edilmeleri ayrıca istihdamları zaruri olan çavuşların maaşlarının da nezaret bütçesine dâhil edilmesi Posta ve Telgraf Başmüdüriyeti'nden istenmiştir. Durumun aciliyetinden dolayı bu meselenin hemen halledilmesi istenmiştir⁷¹.

Kudüs Mutasarrıfı Ekrem Bey tarafından Dâhiliye'ye yazılan yazıda ise 23 Mart 1908'de Hafir'e yapılacak telgraf hattı temdidi için gerekli masrafların yapıldığı bildirilmiştir. Direklerin devleti zarara uğratmadan tedarik edildiği, makine, tel, fincan ve tahminen 110-120 kilometrelik hat için gerekli hazırlıkların Beyrut Telgraf ve Posta Başmüdüriyeti'yle irtibatlı olarak gerçekleştirildiği haber verilmektedir⁷². Ekrem Bey tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen bir başka telgrafnamede Birüsseb dâhilinde yeni kurulan Hafir Kazası'nda telgrafhane tahsis edilmeden hiçbir iş görmenin mümkün olmayacağı söylenmiştir. Bunun için gerekli olan direklerin sevk edildiği ve bir haftaya kadar Birüsseb'e getirileceği haber verilmiştir. Ancak gerekli olan tel ve makinenin

70 İ.HUS. 166/45.

71 DH. MKT. 1168/68.

72 DH. MKT. 1168/68.

bir an evvel Yafa'ya yetiştirilmesi istenmiştir (21 Nisan 1908)⁷³. 27 Nisan 1908'de Hafir telgrafhanesi hakkında bir haber alınmadığı Posta ve Telgraf Nezareti'ne bildirilmiş ve durum sorulmuştur⁷⁴. Ekrem Bey, 26 Mayıs 1908'de Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafla, Hafir Telgrafhanesi hakkında Telgraf ve Posta Nezareti'nden henüz haber alamadığını ve kaymakamlığın talebinin Kudüs'e ancak dört günde ulaştığını haber vermektedir⁷⁵. Bir süre sonra ise Birüsseb'de teşkil olunan Hafir Kazası'na telgraf hattı temdid olduğu Türkçe muhaberata başladığı Posta ve Telgraf Nezareti tarafından Sadarete haber verilmiştir (21 Temmuz 1908)⁷⁶. Geçen zaman içinde yenilenen hat kullanılmış ve hizmet vermiştir. Ne var ki bir süre sonra yine iletişimde sıkıntılar görülmeye başlanmıştır. Çok geçmeden de hat kullanılamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine tekrar yenilenmesi gündeme gelmiştir.

Kudüs Mutasarrıfı 12 Ekim 1913'te Mısır sınırında olması ve siyaseten oldukça önemli olan bölgedeki telgraf hattının bundan iki sene evvel (1911) kullanımdan çıkması ile Birüsseb Kazası ile Hafir Nahiyesi arasında bir telefon hattı tesisinin lazım olduğunu daha önce bildirdiğini söylemiştir. Adı geçen hatta dair makineler tedarik edilmiş ancak Beyrut Başmüdüriyeti tarafından adı geçen hattın hala temdid ve ikmal edilmediği bildirilmektedir. Konu Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti'ne sorulduğunda telefon makinelerinin bir an evvel yerine getirilmesi talimatı verilmiş, Beyrut Başmüdüriyeti ise durumu bütçe ve birtakım gerekçelerle geçiştirmiştir. Durum böyle iken Mısır hükümetinin Arış Kasabası'ndan Kasımiye'ye kadar telefon hattını çok hızlı bir şekilde gerçekleştirmekte olduğu haber verilmiş⁷⁷ böylece durumun aciliyeti gösterilmek istenmiştir.

Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne 23 Ekim 1913 tarihli tezkereye verilen cevapta Birüsseb ile Hafir arası hattının temdid olunamayacağı bildirilmiştir. Gerekçe olarak ise Birüsseb ve Hafir arasındaki hattın birçok direk ve tellerinin çalınmış olduğundan bu hattın temdidi halinde eski akıbetine uğrayacağı nezaretin fen işleri müfettişlerince ifade edilmiştir. Ayrıca hattın temdidi için bir hayli miktarda tel, direk ve fincan ile hayli para sarfına sebep olacağı belirtilmiştir. Ancak mevcut bütçenin bunları tedarike imkânı olmadığı söylenmiştir⁷⁸. Aynı durumu 29 Ekim 1913'te Posta ve Telgraf ve Telefon Nazarı da Dâhiliye'ye bildirmiştir⁷⁹.

Hafir Nahiyesi'nde Birüsseb ile irtibat için yapılacak olan telefon hattının direkleri çalındığı ve çalanların ise tespit edilemediği bildirilmiştir. Ayrıca Hafir Nahiyesi'nin Mısır hududunda olması ve ahalisinin daima urban tarafından

73 DH. MKT. 1168/68.

74 DH. MKT. 1168/68.

75 DH. MKT. 1168/68.

76 DH. MKT. 1168/68.

77 DH. EUM. EMN. 49/18.

78 DH. MUİ. 11-2/46.

79 DH. EUM. EMN. 49/18.

saldırıya maruz kalması nedeniyle asayişin sağlanması için gerekli tedbirler arasında bu defa telefon hattının oldukça önemli olduğu Kudüs Mutasarrıflığı tarafından haber verilmiştir⁸⁰. Nezaret, telgraf hattının yenilenmesindeki sıkıntıları göz önünde tutarak telefon hattını ön planda tutmaya başlamıştır. Bunun için 23 Ekim 1913'te Dâhiliye Nezareti'nden telefon hattı ile ilgili daha hızlı hareket edilmesini istemiştir. Hat için makinelerin tedarik olduğu bunların derhal mahalline gönderilmesi için Beyrut Başmüdüriyeti'ne haber verildiği ancak hala ulaştırılmadığı bildirilmektedir. Ayrıca Mısır Hıdivliği tarafından Ariş kasabalarına yakın noktaya kadar telefon hattı hızlı bir şekilde getirildiğinden acele bir şekilde Hafir Nahiyesi'ndeki işlerin bitirilmesi Kudüs Mutasarrıflığı tarafından istenmektedir⁸¹.

19 Aralık 1913'te Kudüs Mutasarrıfı, Dâhiliye Nezareti'ne telefon hattı konusunda daha açıklayıcı bir yazı göndermiştir. Buna göre Hafir ile Birüsseb arasındaki hattın direklerinin ve tellerinin çalındığının tespit edildiği bildirilmiştir. Yeniden hattın temdidi halinde benzer bir durumun ortaya çıkacağı için temdid edilemeyeceğinin irade buyurulduğunun haber alındığı söylenmiştir. Hicri 1328 senesi Eylül ayında tahminen lağv olunan adı geçen hattın çalınan direklerinin hayli geç haber verilmesi yüzünden yapılan takibata rağmen bunların ele geçirilemediği haber verilmiştir. Ancak buna rağmen biri Birüsseb diğeri de Hafir'de olmak üzere Gazze'den itibaren bir telefon hattı şart olduğundan direklerin bozulmasına ve tellerin çalınmasına mahal kalmamıştır. Ayrıca Mısır hududunda bulunan ve ahalisi daima urbanın saldırısı altında olan Hafir Nahiyesi'nin güvenliği açısından bu telefon muhaberatının son derece önemli olduğu bildirilmiştir⁸².

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumi Müdüriyeti 17 Aralık 1913'te tahrirata verdiği cevapla Kudüs Mutasarrıflığı'na, Hafir Nahiyesi ile Birüsseb arasında telefon hattı temdidinin 1330 senesi bütçesine dâhil edildiğinden eğer bu durum kabul edilirse Posta ve Telefon ve Telgraf Nezareti'nin gereğini yapacağını bildirmiştir⁸³. Bütçede kabulü halinde hattın yapılacağını Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı 24 Ocak 1914'te Dâhiliye Nezareti'ne de bildirmiştir⁸⁴. Çok geçmeden Hafir ile Birüsseb'de bir telefon hattı kurulması için gerekli olan masrafin 1330 senesi bütçesine eklendiği bildirilmiştir (26 Ocak 1914)⁸⁵. 15 Şubat 1914'te Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı, Birüsseb'den Hafir Nahiyesi'ne yapılacak olan telefon hattının büyük ihtimalle 1330 senesi bütçesine dâhil edilip kabul edileceğini belirtmektedir⁸⁶. Bu durum 17 Şubat 1914'te Kudüs

80 DH. EUM. EMN. 49/18.

81 DH. EUM. EMN. 49/18.

82 DH. EUM. EMN. 49/18.

83 DH. EUM. EMN. 49/18.

84 DH. EUM. EMN. 49/18.

85 DH. EUM. EMN. 49/18.

86 DH. İD.. 194/13.

Mutasarrıflığı'na bildirilmiştir⁸⁷. Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı Vekili 21 Şubat 1915 tarihinde Birüsseb ile Hafir arasında 75 kilometre mesafede bir mahalde telefon hattının faaliyete geçtiğini ve muhaberat-ı resmiyenin yapıldığını Beyrut Başmüdüriyeti'ne bildirmiştir (23 Şubat 1915)⁸⁸. 30 Şubat 1915'te de bu bilgi Başkumandanlık Vekâleti'ne gönderilmiştir⁸⁹. Tamamen faaliyete geçmesiyle birlikte Temmuz ayında son durum Sadarete bildirilmiştir⁹⁰.

3. Hafir'de Kaymakamlık ve Birüsseb'de Mutasarrıf Vekilliği'nin Tesisi Gayretleri

Osmanlı Devleti ile Mısır sınırının İngiliz kaynaklarında 1906'da belirlendiği ve netleştiği görülmektedir. İngiltere'nin 1907 ile 1914 arasında ilk olarak, Kudüs Konsülü yazışmalarında ve ardından 1916'da Asya'nın haritasının gösterildiği Royal Geographical Society'de ve War Office'te bu durum görülmektedir. Bu sınır bundan sonra başka İngiliz kaynaklarında da 1906'daki şekliyle gösterilecektir⁹¹.

1906'da Osmanlı-Mısır sınır krizi Osmanlı Devleti'nin Filistin'in güneyi ile ilgili politikasının değişmesi ile ortaya çıktı. Osmanlı Devleti'nin Kudüs Mutasarrıfı bu meselenin takipçisi ve ilgileneni oldu. Ali Ekrem Bey, yeni politika ile ilgili yazdığı raporda eğer biz toprakları tam anlamı ile kayıt altına alsaydık İngiltere ile aramızda bir sınır problemi ve sınır hattının saptanması sorunu olmazdı diyecektir. Bunun için de Mısır sınırına yakın Hafir gibi alanlara tapu sorunuyla ilgili görevliler göndermeyi önerecektir. Ayrıca Birüsseb'in idari durumunun yükseltilmesini tavsiye edecektir⁹². Ardından 15 Mart 1908'de Dâhiliye'den Kudüs Mutasarrıflığı'na bildirildiği üzere sınırın öte tarafında İngilizlerce yapılmakta olan işlerin Osmanlı Devleti'nin hak ve çıkarlarını korumak üzere Birüsseb Kazası merkezinden güney-batıya doğru Akabe ile Birüsseb arasında ve Birüsseb'e yakın Hafir mevkiinde bir kaza teşkil edilmiştir. Kazada bulunan kaymakam ve diğer memurların orada istihdam edilmeleri ve bu kazanın Birüsseb'e iki gün ve Kudüs'e de dört günlük bir mesafesi olduğu belirtilmiştir⁹³.

87 DH. İD. 194/13.

88 DH. İD. 194/60.

89 DH. İD. 194/60.

90 DH. İD. 194/60.

91 Yitzhak Gil-Har, *a.g.m.*, 1992, s.559.

92 Yitzhak Gil-Har, *a.g.m.*, 1992, s.560.

93 Yitzhak Gil-Har da benzer şekilde bir açıklama yapmaktadır. Onun ifadelerine göre de Kudüs Mutasarrıfı'nın tavsiyeleri doğrultusunda Hafir'de bir kaza kurulmuştur. Burası Birüsseb ile Akabe arasındaki yol üzerindedir. Buradaki ekonomik ve yönetsel gelişmelerin katkısı ile hükümet burayı daha kolay yönetmeyi düşünmüştür. Hafir, El Arış-Sina sınırına çok yakındır ve burası Kudüs'ten yaklaşık 5 gün ve Birüsseb'den de 2 gün uzaklıktadır. İlk kaymakam da Zadi Muhammed Nabi Bey olmuş ve Hafir Kaymakamı olarak kabul edilmiştir. Ancak Gil-Har Kudüs'ün Hafir ile olan arasındaki mesafeyi 5 gün olarak belirtmektedir. *a.g.m.*, 1992, s.560.

Aradaki mesafe nedeniyle Güney Filistin'in Kudüs'ten doğrudan yönetilmesi mümkün değildir. Bu sıkıntı için de Birüsseb Kazası merkezinde bir Mutasarrıf Vekilliği zaruri kabul edilmiştir. Kazanın icraat ve hâsılatı bir idare heyetinin teftişi altında bulundurulması ve sınıra yakın yerlerin daha iyi idare olunabilmesi için de Muleyha'da bir nahiye tesis edilmesi uygun görülmüştür. Bu yeni nahiyeye bir müdür tayini ve refakatinde lüzumu kadar jandarma bulundurması ve sınırdaki bulunan karakollarla irtibatlı olabilmek için Birüsseb merkezinde kalacak askerlerden bir kısmının yeni kurulan kazaya sevk edilmeleri ve bunlar için uygun bir yer tedariki gerekli görülmüştür. Bu işin tasarından fiiliyata geçebilmesi için Birüsseb ve Halilürrahman kazaları arasında yol yapımı ve bunun için Birüsseb Kazası'nın tahmini geliri olan 5.000 lirasının 3.000'i kaza merkezinde yapılacak olan Ziraat Mektebi'ne ve kalan 2.000 lira da yol yapımı için harcanmak üzere kararlaştırılmıştır. Ayrıca gelirlerinden elde edilecek fazlaların da Birüsseb çevresindeki yeni teşkilatlara harcanmasına karar verilmiştir. Elde edilecek gelirle bölgedeki urbana da libaslar göndermek gibi harcamalar yapılacaktır. Bu iş bir defaya mahsus olacaktır ve bunun için Birüsseb Mal Sandığı'na 15.000 kuruş sarfına izin verilmesi istenmiştir. Bunun yanında yapılması düşünülen Ziraat Mektebi'nin 30 öğrenciyi kapsayacak şekilde bir program hazırlaması, bunun da Maarif Nezareti tarafından kabul edilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu şekilde yapılacak işlerle o havali urbanının rahatlarının artacağı, hilafet ve saltanata daha bağlı hale gelecekleri düşünülmüştür. Bunlarla birlikte bölgedeki memurların maaşlarının gözden geçirilmesi ve durumla ilgili nazırlıklara bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır⁹⁴.

Yeni kurulan Hafir'in idare merkezi Auja oldu. Kudüs Mutasarrıfı Ali Ekrem Bey, padişahın emirleri doğrultusunda Hafir'de idari düzenlemeye girişti. Ancak Hafir ile Auja arasında 10 kilometrelik bir mesafe vardı. Bu yüzden Ali Ekrem Bey Auja'yı seçti. İstanbul'un da onaylaması ile Auja idari merkez haline geldi ve buraya Auja El Hafir dendi. Hafir, Birüsseb'den idare olundu. Hafir'in bir üst merkezi böylece Birüsseb oluyordu. Yeni kurulan Hafir kaymakamlığı da yine Birüsseb gibi Kudüs Mutasarrıflığı'na bağlıydı⁹⁵. Burası sivil ihtiyaçlardan çok sınırdaki bir istasyon olarak düşünüldü. Kurulan bu yeni kazanın kendine ait organları ve yapılması diğer Osmanlı kazaları gibiydi⁹⁶. Bu düzenlemeler olurken Mısır toprakları içinde Osmanlı sınırına yakın Kasımiye'de Mısırlılar bir idari ve ticari merkez oluşturmaya başladılar. Ayrıca buraya bir karakol inşa ettiler. Bunlar olurken Mısır sınırından Osmanlı topraklarına Bedevi kabilelerin saldırıları oluyordu. Bu durum üzerine Osmanlı Devleti, Refah'da bir karakol inşa etti. Ardından eski kalıntıları üzerinde Hafir'de yeni bir şehir idaresi tesis edildi⁹⁷.

94 DH. MKT. 1168/68. Yasemin Avcı, *a.g.m.*, 2009, s.975. David Kushner, "Ali Ekrem Bey, Governor of Jerusalem, 1906-1908", *International Journal of Middle East Studies*, Vol.28, No.3, Cambridge University Press, 1996, s.s.355-356.

95 Yitzhak Gil-Har, *a.g.m.*, 1992, s.560.

96 David Kushner, *To Be Governor of Jerusalem*, The Isis Press, İstanbul, 2005, s.22.

97 Yitzhak Gil-Har, *a.g.m.*, 1992, s.562.

Hafir Kazası'nın kurulmasında buranın Birüsseb ile Akabe arasında bir merkez olması önemliydi. Aynı zamanda sınıra ve Sina'ya yakındı. Akabe ile irtibatla önemli olan Muleyha da nahiye olarak tesis edildi. Ayrıca bu yerlere gerekli olan idareciler ve askeri personel gönderildi⁹⁸.

Refah'daki düzenlemelerden kısa bir süre sonra Hafir'deki gelişmeler hız kazandı. Burada resmi binalar, dükkânlar, satış yerleri ve bir hastane yapıldı. Su temini için kuyular kazıldı ve su dağıtımı ile uğraşıldı. Bu yeni kaza bir demiryolu ile aynı zamanda Birüsseb'e bağlandı. Kaymakam ve diğer idari memurlar için bir karakol tesis edildi. Bir süre sonra da burası yeni bir merkez olarak Osmanlı-Mısır sınırında hızla gelişti⁹⁹. Necef'de yeni düzenlemeler yapılmasında Bedevilerin de önemli etkisi oldu. Osmanlı Devleti biraz da hem bölgeyi kontrolüne almak hem de mevcut karışıklığı ortadan kaldırmak için yeni idari merkezlerin kurulmasını gündemine alıyordu¹⁰⁰. Birüsseb'de yapılan yeni teşkilat üzere Kudüs Mutasarrıfı Ekrem Bey tarafından 20 Mart 1908 tarihli buyurulunun eline geçtiğini ve gecikmenin olmaması için gerekli yerlere bildirildiği haber verilmiştir¹⁰¹.

Dâhiliye Nezareti, Sadarete Nisan 1908 içinde talepte bulunduğu istekle Gazze Kazası nahiye merkezi olan Han-Yunus gibi mahallere idareden anlayan ve ahaliden bir müdür tayin etmek istemiştir. Buna gerekçe olarak da bu havalinin öneminin giderek artması ve sadece Han-Yunus değil; Birüsseb ve yakın mahallere de aynı önemin verilmesi ve buralarda görev yapan memurların maaşlarına zam yapılmasının uygun olacağını haber vermiştir. Bu kapsamda daha önceden jandarma tahsisatından artan paraya ilave olunarak işlerin görülmesi ve Han-Yunus Nahiyesi Müdüriyeti maaşının 750 kuruşa çıkarılması kararlaştırılmıştır¹⁰².

Ali Ekrem Bey, yeni teşkilatlandırılan merkezlere yakın olduğu kimselerin görevlendirilmesi konusunda tavsiyede bulundu. Büyük oranda da bu istekleri kabul edildi. Hafir'e kaymakam olarak Kudüs'teki Mekteb-i İdadî'de görevli Nabi Bey, Birüsseb'e de Mutasarrıf Muavini olarak Kudüs Maarif Müdürü Abdülkerim Bey atandı. Nabi Bey'in Hafir'e kaymakam olarak atanmasından bir süre sonra bu göreve uygun olmadığına karar verildi. Sebep ise Bedeviler ile olan ilişkileri ve genel olarak onlar üzerinde yarattığı sıkıntıydı. Bunun yanında Birüsseb'de görevli Abdülkerim Bey ile aralarında anlaşmazlıklar ortaya çıktı¹⁰³. Nabi Bey ve Abdülkerim Bey pek uyumlu çalışamadılar. Örnek olarak belirtmek gerekirse Nabi Bey askeri işlerle ilgili yaşanan bir sıkıntıda Abdülkerim Bey'i kaymakam ve kendi dengi olarak kabul eden bir üslup içine girdi. Hâlbuki Abdülkerim Bey onun üstü durumundaydı ve Mutasarrıf Muavini ünvanını

98 David Kushner, *a.g.e.*, 2005, s.96.

99 Yitzhak Gil-Har, *a.g.m.*, 1992, s.562.

100 David Kushner, *a.g.e.*, 2005, s.96.

101 DH. MKT. 1168/68.

102 DH. MKT. 1168/68.

103 David Kushner, *a.g.e.*, 2005, s. 98.

taşıyordu. Bu durum Ali Ekrem Bey'e intikal ettiğinde Ali Ekrem Bey, Nabi Bey'e Abülkerim Bey'in onun üstünü olduğunu belirtmek durumunda kaldı¹⁰⁴.

Ali Ekrem Bey'in tavsiyeleri ile görevliler tespit edilmiş ve bunlarla ilgili işlemler başlamıştır. Birüsseb Kazası'nda kurulan Mutasarrıf Muavinliği'ne Kudüs Maarif Müdürü Abdülkerim Efendi'nin 4.500 kuruş maaşla, Gazze Kaymakamı Ferid Efendi ilk açılacak kaymaklıklarından birine tayin edilmek üzere kararlaştırılmış, Birüsseb Kaymakamı Ferdi Bey ise Gazze Kaymakamlığı'na tahvil edilmiştir. Birinci sınıftan teşkil edilen Hafir Kaymakamlığı'na Kudüs Mutasarrıflığı'nın 3.000 kuruş tahsisi ile Mektebi İdadi Müdürü Nabi Bey'in tayini ve Muleyha Nahiyesi Müdürlüğü'ne de Sadeddin Efendi'nin tayini bildirilmiştir. Tayinler için de jandarma ittihazı ile elde kalan paranın sarf edilmesi uygun bulunmuştur¹⁰⁵.

Kudüs Mutasarrıflığı'na bildirilen ve 29 Nisan 1324 (12 Mayıs 1908) tarihli telgrafnameye verilen cevapta Birüsseb Mutasarrıf Muavinliğine 4.100 kuruş maaş ile Liva Maarif Müdürü Abdülkerim Efendi'nin atandığı bildirilmiştir. Yine birinci sınıftan teşkil edilen Hafir Kazası Kaymakamlığı'na 3.000 kuruş maaşla Mekteb-i İdadi Müdürü Nabi Bey, Muleyha Müdüriyetine 1.500 kuruş maaşla da Kudüs Bidayet Mahkemesi azasından Sadeddin Efendi tayin edilmiştir. Görevlerine başlattırıldığından dolayı memurların maaş alamamalarının sıkıntı olacağı ve bölgede jandarma ittihazıyla elde kalan 4.164 buçuk kuruşun bu iş için kullanılabileceği beyan edilmiştir¹⁰⁶. Yine aynı husus üzerine Maliye Nezaretine yazılan yazıda ise göreve getirilen kişiler ve maaşları bildirilmiştir. Maaşlar için Birüsseb'deki jandarma ittihazından arta kalan paranın kullanılması gerektiği bilgisi verilmiştir. Liva-i mezkure mutasarrıflığından gönderilen telgrafnamede Muleyha Nahiyesi Müdürü Sadeddin Efendi'nin maaş alamadıkça güceneceğinin tabii görüldüğü haber verilmiştir¹⁰⁷.

Dâhiliye, Sadarete gönderdiği bir başka yazı ile atanan memurların durumu ile daha ayrıntılı bilgilendirme yapmıştır. Buna göre Abdülkerim Efendi'nin rütbesi sınıf-ı saniye yükseltilmiştir. Bunun dışında Hafir Kaymakamı'nın uhdesine saniye rütbesi, Birüsseb merkezi Telgraf Müdürü'nün maaşına 750 kuruş zam, Birüsseb Komiseri'yle neferlerin maaşlarına zam için 300 kuruş uygun görülmüştür. Durum Zabtiye ve Telgraf Nezaretine de bildirilmiştir. Ayrıca gerekli rütbe değişiminden dolayı yeni değişikliklerin düzenlenerek kendilerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Birüsseb Kazası Merkez Muhasebeci Muavinliği'ne 1.200 kuruş maaşla tahsil memuru Hasan Efendi'nin tayini ve uhdesine rütbe-i salise tevcihi, Hafir Kazası Mal Müdüriyeti maaşına 180 ve Sandık Emaneti maaşına 150 ve Tahrirat Kitabeti maaşına 250 kuruş zam yapılması uygun bulunmuştur. Yine Birüsseb merkezi Tapu

104 David Kushner, *a.g.e.*, 2005, s.126.

105 DH. MKT. 1168/68.

106 DH. MKT. 1168/68.

107 DH. MKT. 1168/68.

Kitabeti'yle Tahrirat-ı Muhasebe refikleri maaşları olarak toplam 1.300 ve kırtasiye olarak da 104 kuruşun tahsis edilmesi talep edilmiştir. Birüsseb Kazası Merkez Niyabeti'ne Yafa Kazası Naibi Tahir Efendi'nin 3.000 kuruş maaşla tahsisi maddesi de buna eklenmiştir. Jandarma Kumandanlığı'na uhdesi jandarma binbaşılığı tevcihiyle Asakir-i Şahane yüzbaşlarından Sami Efendi'nin tayinine karar verilmiştir. Ayrıca Kudüs Jandarma Taburu'nda bir binbaşılık olup Kudüs merkezinde Alaybeyi bulunduğu halde bir de binbaşı istihdamına lüzum olmadığından işbu binbaşılık tahsisatının Birüsseb Jandarma Kumandanlığı maaş ve tahsisatına karşılık ittihazı ve Kudüs Jandarma Taburu'nda müstahdem yüzbaşı yerine Birüsseb Kazası Jandarma yüzbaşısı olan Abdürrahim Efendi'nin nakli uygun bulunmuştur. Abdürrahim Efendi'nin gitmesi ile açılacak olan kadroya da Kudüs Jandarma Alay'ında mülazım Bekir Efendi'nin yüzbaşı tayiniyle Hafir Kazası Zabıta memuriyetine nasbı ve dördüncü rütbeden Mecidi Nişanı'yla taltifine karar verilmiştir. Durumla ilgili Zabtiye ve Posta ve Telgraf Nezaretleri'ne de gerekli açıklamalar yapılmıştır¹⁰⁸. Yeni değişiklikler ile ilgili kararlar Meclis-i Vükela'da görüşülmüş ve karar alınmıştır¹⁰⁹.

Ali Ekrem Bey bölgedeki kabile şeyhlerine de ayrı bir önem veriyordu. Yeni kurulan Hafir ve Birüsseb çevresinde bulunan şeyhlere bölgenin önemine binaen ziyaretlerde bulundu¹¹⁰. Zaten Osmanlı Devleti, Güney Filistin'deki Bedeviler arasındaki huzursuzlukları gidermek için gayret gösterdi. Örneğin Kudüs Mutasarrıfı Ali Ekrem Bey 1907'de Birüsseb'e bir ziyarette bulundu. Bu ziyaretin amacı sınıra yakın Birüsseb'deki Bedevilerle bir dostluk tesisiydi. Ziyareti sırasında önde gelen şeyhlere Kuran, gümüş saat gibi birçok hediyeler verdi¹¹¹.

Ali Ekrem Bey mutasarrıflık yaptığı süre içinde büyük güçlerin bölgeye ilgisinden fazlasıyla şüphe duydu. Bu durumu da İstanbul'a sık sık bildirdi. Şüphelerine rağmen Ali Ekrem Bey, yabancılarla iyi ilişkiler kurdu. Örneğin İngiliz temsilci ile iyi ilişkilerine rağmen İngilizlerin Mısır'daki pozisyonunda fazlasıyla endişeye kapılıyordu¹¹².

Bu dönemde yaşanan gelişmelerden biri de II. Meşrutiyet'in ilanıdır. Ali Ekrem Bey, II. Meşrutiyet'ten hemen sonra Kudüs Mutasarrıflığı görevinden ayrıldı. Önce vali olarak Beyrut'a daha sonra da Rodos'a gitti¹¹³. Ali Ekrem Bey, 1906 sonunda Kudüs Mutasarrıfı olarak atanmıştı ve bu görevde 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının hemen sonuna kadar kaldı. Yaklaşık 1 yıl sekiz ay bu görevi yürüttü¹¹⁴. Ali Ekrem Bey kendi hatıralarında da Kudüs'teki görevini

108 DH. MKT. 1168/68.

109 MV. 119/23.

110 David Kushner, *a.g.m.*, 1999, s.94.

111 Yasemin Avcı, *a.g.m.*, 2009, s.974; David Kushner, *a.g.m.*, 1996, s.s.355-356.

112 David Kushner, *a.g.m.*, 1996, s.351.

113 David Kushner, *a.g.m.*, 1987, s.284.

114 David Kushner, *a.g.m.*, 1996, s.350.

şöyle tarif etmektedir¹¹⁵: “İki seneden ziyade mutasarrıflık ettim. Meşrutiyet ben orada iken ilan olundu. Aradan yirmi gün geçmeden Beyrut’a vali tayin edildim. Orada iki gün kaldım. Meşrutiyet taşkınlıklarına tahammül edemeyerek istifa ettim. İstanbul’a geldim. Galiba yine teb’idime lüzum görüldü. Cezayir-i Bahr-i Sefid Valiliği’ne tayin olundum. Orada tam bir sene kaldım. Bu sefer de İttihatçılar valilikten İstanbul’a teb’idime lüzum gördüler”.

4. Osmanlı-Mısır Sınırında Gelişmeler ve İngiltere

Bölgenin Osmanlı-Mısır sınırında olması zaman zaman askeri olayların da meydana gelmesine neden oluyordu. Örneğin 2 Mart 1909’da İstanbul’a Muhafız Ferik Bey’in gönderdiği bir haberde muayeneye çıkan tahrirat postası üzerine bir takım urbanın tahribat-ı hücum ettikleri ve bir askerın şehit olduğu haber verilmiştir¹¹⁶. Bu gibi gelişmeler bölgenin önemini ve mevcut hassas durumu daha çok ön plana çıkarmaya başlamıştır.

Mısır Hidivliği, Osmanlı Devleti’nin Hafir’de yapmakta olduğu çalışmaları da takip etme ihtiyacı hissetmiştir. Kudüs Mutasarrıfı Ekrem Bey tarafından İstanbul’a gönderilen haberde bu durum açıkça belli olmaktadır. Mutasarrıfın verdiği habere göre: bir hafta evvel Mısır hükümeti hecin neferi kıyafeti ile hecinsüvar bir şahıs Hafir Kazası merkezi olan Auja’ya gelmiştir. Beş dakika oradaki taş ustası ve işçileri gözden geçirdikten sonra memurine mahsus olan çadırlara uğramaksızın geri dönmüş ve yaptığı tetkikin muhtemelen Auja’da yapılan işlerin askeri amaçlı mı yoksa şahısların ikamesine ait işler mi olduğunun tespitidir¹¹⁷.

Hafir’de yapılması planlanan hükümet konağı ve gerekli diğer binaların yapımı hemen gerçekleşmemiştir. Dâhiliye Nezareti’ne gönderilen haberde inşaatta meydana gelen aksaklık yüzünden memurların yedi-sekiz aydan beri çadırlarda kaldıkları ve sefalet içinde oldukları bildirilmiştir. Bu durumun devletin şan ve şerefine uygun düşmediği ve inşaatın tamamlanması talebinde bulunulmuştur (13 Ocak 1909)¹¹⁸. Dâhiliye Nezareti de Kudüs Sancağı’ndan kendisine iletilen bu talebi sadarete göndermiştir (13 Ocak 1909). Dâhiliye Nezareti, Kudüs Mutasarrıflığı’ndan gelen yazıyı haklı bulmuş, işin yedi-sekiz aydır gecikmesinin ve memurların çadırlarda kalmasının devletin şan ve şerefine uygun düşmeyeceğini kabul etmiştir. Bu konuda Kudüs Mutasarrıflığı’nın 15 Aralık 1908’de talep ettiği ve inşaatın orada oluşturulacak bir komisyon tarafından yapılması isteğini sadarete bildirmiştir¹¹⁹. Kudüs Mutasarrıfı Ali Subhi, 16 Ocak 1909’da sadarete gönderdiği bir başka bilgede ise inşaatın gecikmesi ve memurun mevcut durumu yanında başka bir endişeyi de dile

115 Ali Ekrem Bolayır, *Hatıralar*, haz. M. Kayahan Özgül, Hece Yayınları, Ankara, 2007, s.365.

116 DH. ŞFR. 410/102.

117 DH. ŞFR. 400/69.

118 BEO 3487/261466.

119 BEO 3487/261466.

getirmiştir. O da Hafir ve Auja'daki inşaatın Mısır sınırında olduğunu ve içinde bulunulan durumun Mısır tarafındaki memur tarafından da görüleceği ve bunun hükümetin şerefine yakışmayacağıdır. Aynı zamanda inşaatın malzemesi gelmiş olduğundan, gelen kerestenin ve malzemenin çürüyüp mahvolma ihtimali de söz konusudur. Bu nedenle inşaat için gerekli olan komisyonun Birüsseb Mutasarrıf Muavinliği tarafından yürütülmesinin uygun görüldüğü Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹²⁰. Dâhiliye Nezareti Kudüs Mutasarrıfı'ndan gelen tezkereyi Şuray-ı Devlete göndermiştir. Şuray-ı Devlet'te konu gündeme alınmış ve her ne kadar keşif evrakı ve bu inşaatın ne kadar masrafla yapılacağı bildirilmemiş olmasına rağmen bu inşaatın emaneten mahallinde yapılmasına bir şey denilemeyeceğine karar vermiştir¹²¹. Hafir Kazası'ndaki inşaatın mahalli bir komisyonla yapılması ilk önce Sadarettin Dâhiliye Nezareti'ne bildirmiş¹²² ve Dâhiliye Nezareti de bu kararı Kudüs Mutasarrıflığı'na iletmiştir¹²³.

5. Mali Sıkıntılar ve Hafir'in Tekrar Nahiye'ye Tahvili

İdari düzenlemelerle ilgili işler tamamlandıktan hemen sonra maaşlara yapılan zamlar ve ödemelerle ilgili sıkıntılar baş göstermiştir. Maaşların zamanında ödenmemesi birçok yazışmaya sebep olmuş ve bu durum yapılan idari düzenlemeleri de büyük ölçüde etkilemiştir. Maaşların ödenmemesi yüzünden Kudüs Mutasarrıfı birçok kez Babiâli'ye telgraf göndermiştir.

Dâhiliye Nezareti maaş meselesi ile ilgili olarak 30 Eylül 1909'da Maliye Nezareti'ne ve Kudüs Mutasarrıflığı'na gönderdiği telgrafnamelerle Hafir Kaymakamı maaşı olan 2.500 ve Tahrirat Kâtibi maaşı olan 500 kuruşun geçici bütçeye eklendiğini ve bu yüzden Ağustos başından Şubat sonuna kadar muhasebe senetlerinin her ay düzenli biçimde gönderilmesini istemiştir¹²⁴.

29 Eylül 1909'da Hafir'de yapılacak inşaatın keşfi ve ne kadar masrafla yapılacağını tespiti ile ilgili memur ve mühendis gönderilmiştir. Bu durum Kudüs Mutasarrıf Vekili Abdürrahim tarafından Dâhiliye Nezareti'ne telgrafla bildirilmiştir. Daha sonra 2 Ekim 1909'da Hafir inşaatının keşfiyle masrafının tespitine dair bölgede görevlinin bulunmadığı haberlerinin, gelen komisyonun 10 günden beri bölgede olduğu bilgisiyle doğru olmadığı Dâhiliye Nezareti'ne bildirilmiştir¹²⁵.

Kudüs Mutasarrıfı Ali Subhi, 27 Mayıs 1909'da Dâhiliye Nezareti'nden yeni değişiklikle ilgi bilgi almak istemiştir. Birüsseb Mutasarrıf Muavinliği'nden geri dönüp buranın tekrar kaza olması ile Mutasarrıf Muavinliği'nin maaşından

120 BEO 3487/261466; DH. MKT. 2706/92.

121 BEO 3487/261466.

122 DH. MKT. 2742/55.

123 DH. MKT. 2742/55.

124 DH. MÜİ. 11-2/46.

125 DH. MÜİ. 15-2/54.

arta kalacak olan 2.000 kuruş ile merkezde bir Mutasarrıf Muavini'nin bulunması istenmiştir. Ancak bu defa gelen yeni emirname ile Mutasarrıf Muavinliği'ne Beka'ü'l-Aziz Kaymakamlığı'ndan 4.500 kuruş maaşla Mustafa İbrahim Edhem Bey'in tayin edildiği haber verilmiştir. Ancak muavinin her ne kadar merkezde olması gerekiyorsa da Birüsseb'de bir karışıklık olmaması için oraya gönderildiği haber verilmektedir¹²⁶.

Bölgedeki düzenlemeler ile alınan kararlar yeniden şekillenmiştir. Buna göre Birüsseb Kazası dâhilinde teşkil olunan Hafir Kaymakamlığı'nın Muleyha Nahiyesi Müdüriyeti'nin nezareti altında olması, 4.500 kuruş maaş tahsis kılınmak üzere Birüsseb Kaymakamlığı daha önce Mutasarrıf Muavinliği şeklinde değiştirilmiş iken, bu yeni halin başarılı olamayacağına karar verilmiştir. Bu yüzden Birüsseb tekrar kaza haline getirilmiş ve 2.500 kuruş maaş tahsisi ve kalan 2.000 kuruşla da münasip bir zatın Liva Muavinliği'ne tayini Kudüs Mutasarrıflığı tarafından istenmiştir. Ancak alınan kararlar 2.500 kuruşun kaymakama tahsisi ve kalan 2.000 kuruşun hazineye kalması uygundur¹²⁷.

Maliye Nezareti, Kudüs Mutasarrıflığı'na gönderdiği 24 Temmuz 1909 tarihli telgrafname cevabında Hafir Kazası Kaymakamı'nın maaşı için bir şey denemeyeceğini ancak Muleyha ve Birüsseb Kazası kaymakamlıkları için maaş iyileştirilmelerinin gerekli olduğunu ancak mevcut imkânsızlıklar nedeniyle şimdilik beklenmesini bildirmiştir¹²⁸.

24 Temmuz 1909'da Mutasarrıf Vekili Abdürrahim tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen başka bir yazıda Birüsseb ve çevresindeki son durum öğrenilmek istenmiştir. Merak edilen hususlar kaymakamlığa tahvil edilen Birüsseb Mutasarrıf Muavinliği ile beraber Hafir Kaymakamlığı ve Muleyha Müdürlüğü lağvına dair bir açıklık olup olmadığıdır. Adı geçen kaymakamlığın aylık 3.000 ve Tahrirat Kâtibi'nin 500 ve Muleyha Müdürlüğü'nün 155 kuruş maaşlarının tasarruf edilip edilmediğinde tereddüt edildiği, aynı durumun Birüsseb Tahrirat Kâtibi maaşının eski biçimine dönüp dönmediği, refikliğın lağvıyla günlük maaşı tasarruf edilip edilmeyeceği ve Mutasarrıf Muavinliği'nin lağvının hangi tarihten itibaren olacağı Dâhiliye Nezareti'nden öğrenilmek istenmiştir¹²⁹. Daha sonra gönderilen yazı ile Mutasarrıf Muavinliği'nin 5 Temmuz 1909'dan itibaren lağv edildiği bildirilmiştir¹³⁰. Değişen durumla ilgili açıklık olmadığı için Kudüs Mutasarrıflığı da durumu Maliye Nezareti'ne sormuş ve onlardan bu konuda açıklık getirmelerini istemiştir¹³¹.

Kudüs Mutasarrıf Vekili Abdürrahim 17 Ağustos 1909'da gönderilen telgrafa göre Hafir Kaymakamı ile Tahrirat Kâtibi, Muleyha Müdürü ile Birüsseb

126 DH. MKT. 2837/90.

127 DH. MKT. 2837/90.

128 DH. MKT. 2892/32.

129 DH. MKT. 2892/32.

130 DH. MKT. 2892/32.

131 DH. MKT. 2914/35.

Tahrirat Kâtibi Haziran nihayetine kadar ve Temmuz maaşının ödenmesini talep ettiklerini belirtmektedir. Bu konuda Mutasarrıflık nezaretten izin istemiştir¹³². Abdürrahim Bey, 3 Eylül 1909'da Hafir Kaymakamlığı'nın terfi-i memuriyeti sebebiyle maaşını talep etmekte olduğunu ve bunun için kaymakamdan iki kıta telgrafname aldığını Dâhiliye Nezareti'ne bildirmektedir. Verilen cevapta 16 Eylül 1909'da 1325 senesi bütçesine maaşının dâhil edilmemesinden kaynaklandığını ve durumun Maliye Nezareti ile görüşülerek halledilmeye çalışıldığı haber verilmiştir¹³³.

Kudüs Sancağı'nda birinci sınıftan teşkil olunan Hafir Kazası'nın maliye bütçesinin Meclis-i Umumisinde yapılan müzakerelerden sonra kaza halinde idare olunmayarak birinci sınıftan nahiye halinde idaresi uygun görülmüştür. Bu yüzden Kaymakam ile Tahrirat Kâtibi'nin 14 Temmuz 1910 tarihinden itibaren görevlerine son verilmesi mahalline tebliğ olunmuş ise de Haziran sonuna kadar görev yaptıklarından maaşları olan 12.000 kuruşun ödenmesine karar verilmiştir (18 Temmuz 1910)¹³⁴.

Birüsseb'de yapılan bu düzenlemeler esasen Mısır sınırında Osmanlı varlığını güçlendirmek maksadına hizmet ediyordu. Bedevilerin bölgedeki özerkliğinin yok edilmesiyle ortaya bir iktidar boşluğu çıkmış, bu boşluk padişah hükmüyle ve Babîlî'nin girişimiyle kurulan yeni bir yerleşimde merkezlenen idari teşkilatlanma ile doldurulmak istenmişti. Nitekim sınır bölgesinde Hafir kazasının teşkilatlandırılması da yine aynı sebeplerden ötürü gerekli görülmüştü. Ancak Hafir kazasını, Birüsseb modelinde olduğu gibi, bir kasaba haline getirmek konusunda çok başarılı sonuçlar alınamadı. Tam anlamıyla idari bir merkez haline gelemeyen Hafir kazası, daha çok Osmanlı sınır birliklerinin karargâhı olarak kaldı¹³⁵.

Çok geçmeden Hafir'de görevli memurların yeni düzenlemeye göre yer değişiklikleri de gündeme geldi. Sadaret Tahrirat Kalemî'nden Dâhiliye'ye gönderilen yazıda Van Vilayeti dâhilinde Mamuretü'l-Hamid Kazası Kaymakamlığı'na eski Hafir Kazası kaymakamı Halid Hüsrev Bey'in tayini hususunda 5 Kasım 1910 tarihinde tezkere çıkmış ve 7 Kasım 1910'da padişaha sunulmuştur¹³⁶.

Hafir, Halep'ten Bağdat'a yapılan iletişimde de önemli bir nokta idi. Bu yüzden Hafir üzerinden geçerken bazı sıkıntıların ortaya çıktığı oluyordu. Savaş durumunda olunmasından dolayı bu iletişim daha önemli bir hal almış durumdaydı. 15 Ocak 1916'da Bağdat'a hareket eden postaya Hafir'de jandarma verilmemesinden posta soyulmuş ve çantaları açılmıştı. Ayrıca sürücünün saat

132 DH. MUİ. 12-2/20.

133 DH. MUİ. 14-1/66.

134 BEO 3781/283509.

135 Yasemin Avcı, *a.g.e.*, s. 101

136 BEO 3821/286520.

ve akçesi gasp edilmişti¹³⁷. 1917 yılında da Hafir önemini korumuş ve Kudüs Mutasarrıflığı bölgenin durumunu İstanbul'a bildirmeye devam etmiştir¹³⁸. Ancak bundan sonra I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin kanal harekâtının başarısız olmasıyla Osmanlı Devleti bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin çekilişi ile ortaya çıkan boşluk ilk olarak İngilizler tarafından dolduruldu. Fakat İngilizler de bölgede kaldıkları süre içinde rahat değillerdi. İngilizler burada tutunabilmek için askerleri üzerinde korkunun ne derece etkili olduğuna dair ayrıntılı araştırmalar dahi yapmışlardı¹³⁹. Bölgenin yeni şeklini almasında ise Mayıs 1916 tarihli Sykes-Picot Antlaşması etkili oldu¹⁴⁰.

Sonuç

Hafir Kasabası incelenen dönem içinde Osmanlı-Mısır sınırında önemli bir yerdedir. Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki gücünün azalması ve İngilizlerin Mısır'a yerleşmesi ile Kudüs Sancağı'nın ve buna bağlı diğer mahaller gibi Hafir'in de önemi artmıştır. Bölgenin önemini arttıran diğer iki önemli gelişme ise Süveyş Kanalı'nın varlığı ve Kutsal Topraklar olarak kabul edilen Kudüs ve çevresine artan Yahudi göçü ve Avrupalı devletlerin ilgileridir. Avrupa'nın büyük devletlerinin hemen hepsinin bölge üzerinde bir politikası mevcuttur.

Kudüs Sancağı ile ona bağlı Birüsseb ve Hafir gibi muntkaların önem kazanması Osmanlı Devleti'nin gözünden kaçmamıştır. Zaten İngilizlerin Mısır'a yerleşmesi ile Osmanlı-Mısır sınırı tartışmaları alevlenmeye başlamıştır. İngiltere, Osmanlı Devleti'ni kanaldan olabildiğince uzak tutmaya çalışmıştır. Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne olan yakınlığı İngiltere'yi tedirgin ettiğinden Osmanlı Devleti kanaldan ne kadar uzak tutulursa Almanların da o kadar uzakta olacağı düşüncesi İngilizlerin esas amaçlarından biridir. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin ilerde çıkması muhtemel fırsatlardan yararlanıp Mısır üzerindeki etkisini genişletme ihtimali de İngilizlerin endişesinin bir başka boyutudur. Osmanlı Devleti'nin Mısır üzerindeki etkisini çıkacak fırsatlarla genişleteceği kaygısı sadece İngilizler'de değil aynı zamanda Mısır Hidivliği'nde de var olan bir ruh halidir. Bu yüzden Mısır da İngilizler gibi Osmanlı sınırındaki gelişmeleri yakından takip etmiştir.

Hafir Kasabası, Osmanlı-İngiliz ve Mısır tarafının endişelerinin tam ortasında kalmış bir mahaldir. Daha önce çok önemli olmayan bu yer, birden bire önem kazanmış ve birçok gelişmenin merkezinde yer almıştır. Bu yüzden Kudüs Mutasarrıfı Ali Ekrem Bey'in tavsiyeleri ile bu kasaba kaza haline getirilmiştir. Sınırdaki değişiklik sadece Hafir ile sınırlı kalmamış mevcut Birüsseb Kazası

137 DH. ŞFR. 62/122.

138 DH. ŞFR. 667/120.

139 The National Archives, WO 291/1908.

140 Yitzhak Gil-Har, *a.g.m.*, 2000, s. 68.

da Mutasarrıf Muavinliği'ne yükseltilmiş ayrıca Hafir'e bağlı Muleyha nahiye haline getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu değişikliklerle amacı İngilizlerin daha fazla ilerlemelerine ve kendisinin Süveyş Kanalı'ndan uzaklaştırılmasına engel olmaktır. O yüzden bölgedeki konumunu güçlendirmek istemiştir.

Osmanlı-Mısır sınırında yapılan düzenlemelerle birlikte idari durum yeni şeklini almış ve buralara idare binaları yapılmaya başlanmıştır. Ayrıca sınırda olmasından dolayı karakol inşaatlarına da özellikle dikkat edilmiştir. Değişikliklerden dolayı yeni görevliler bölgeye atanmıştır. Görevlilerin seçiminde özellikle dikkat edilmiş, bölgenin hassas durumunu anlayan becerikli yöneticiler atanmasına gayret gösterilmiştir.

Hafir'in kasabadan kazaya dönüşmesi dışında yapılan çalışmalar içinde bir idare binası, karakol yapımı ve diğer ihtiyaçlara ait binaların yapımı başta gelmektedir. Ayrıca Hafir'e ulaşımı sağlayan yolların gözden geçirilmesi ve eksiklerin giderilmesi de yapılan düzenlemeler arasındadır. Hafir'e askeri gerekçelerle bir miktar asker gönderilmiş ve onların burada ikametine karar verilmiştir. Ayrıca telgraf hattının Hafir'e kadar gelmesi sağlanmış ve Kudüs ile doğrudan irtibat kurulabilmesi için telgraf hattına özellikle önem verilmiştir. Ne var ki bölgedeki telgraf hatları yapılan saldırılarla zarar görünce bu defa temdid edilmesi için uğraşmıştır. Ancak direklerin çalınması, tellerin zarar görmesi gibi gerekçelerle ve temdid işinin çok pahalıya mal olacak olmasından dolayı bundan vazgeçilmiştir. Telgraf hattının yenilenmesinden vazgeçilmesi Hafir'e önem verilmemesinden değil; mali imkânsızlıklar yüzünden ortaya çıkan bir durum olmuştur. Hafir'in önemine binaen bu defa telefon hattı ile irtibat kurulmasına karar verilmiş ve bu konuda ilgili nezaret gerekli çalışmalarını tamamlayınca telefon hattının tesisi gerçekleşmiştir.

Osmanlı Devleti'nin bölgeye verdiği ehemmiyet fazla olmasına rağmen devletin mali imkânsızlıkları Kudüs Sancağı'nı ve Osmanlı-Mısır sınırındaki Hafir gibi mahalleri doğrudan etkilemiştir. Bu yüzden Birüsseb Mutasarrıf Muavinliği eskisi gibi kazaya Hafir ise nahiyeye geri döndürülmüştür. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin yazışmalarında eski hallerinin faydalı olmadığı görüşü yer alsada yazışmalardaki ifadelerden durumun mali sıkıntılardan kaynaklandığı tespit edebilmek çok zor değildir. Çünkü Hafir'in kazaya ve Birüsseb'in Mutasarrıf Muavinliği'ne dönüştürülmesinden itibaren görevlilerin maaşlarını düzgün alamamalarının sıkıntı yarattığı görülmektedir. Bu durum birçok yazışmaya sebep olmuş ve muhtemelen bu mahallerin eski hallerine döndürülmelerinde meselenin mali noktası da göz önünde tutulmuştur.

Her ne kadar Hafir ve Birüsseb'de idari anlamda değişiklikler yaşansa da Osmanlı-Mısır sınırı önemini muhafaza etmiştir. Çok geçmeden dünyada yaşanan kutuplaşma bir dünya savaşına sebebiyet verince İngilizler ve Almanlar açısından dünya üzerindeki genel çıkarları ve Osmanlı Devleti ile Mısır arasında da kendi aralarındaki hukukları açısından bölgenin hassasiyeti daha da dikkat

çeken boyutlara ulaşmış ve bölge çok geçmeden savaş alanı haline gelmiştir. Bu noktada Hafir ve Birüsseb şehirleri Osmanlı Devleti için birer karargâh ve Kanal Harekâtı için ileri üs noktalarının ilkinin ifade eder duruma gelmiştir. Geçen zaman içinde Osmanlı Devleti bölgeden çekilince bu noktalar İngiltere'nin eline geçmiş ardından İngiltere'nin bölgeden çekilmesi ve İsrail Devleti'nin kurulması ile bu noktalar İsrail sınırları içinde kalmıştır. Günümüzde de İsrail sınırları içinde olan bu noktalar İsrail-Filistin Meselesi'nde kritik noktada merkezler olarak önemlerini muhafaza etmektedirler.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)

BEO. 3487/261466; 3781/283509; 3821/286520.

DH. EUM. EMN. 49/18.

DH. İD.. 144-1/18; 194/13; 194/60.

DH. MKT. 1168/68; 2677/37; 2706/92; 2742/55; 2758/80; 2837/90; 2892/32;
2914/35.

DH. MUİ. 11-2/46; 12-2/20; 14-1/66; 15-2/54.

DH. ŞFR. 62/122; 300/69; 400/69; 410/102; 667/120.

İ. HUS. 166/45.

İ. MTZ. (05) 28/1520.

MV. 119/23.

Y. A. HUS. 257/56.

Y. A. RES. 58/13.

Y. EE. 119/11; 119/78; 120/4; 128/74; 130/85; 49/34.

Y. PRK. ASK. 178/51; 81/19.

Y. PRK. BŞK. 25/109.

Y. PRK. EŞA. 15/75.

Y. PRK. MK. 5/62.

İsrail Devlet Arşivleri (ISA)

ISA. 83/21; 83/24; 83/33; 83/36; 83/92; 83/100.

İngiliz Arşivleri (NA)

WO 291/1908; 303/124.

II. Kitaplar

- Ahmet Reşit Bey, *Canlı Tarihler, Gördüklerim Yaptıkları (1890-1922)*, Türkiye Yayınevi, 1946.
- ARABACI, Fazlı, *Yeni Osmanlıların Dini ve Siyasi Görüşleri*, Platin, Ankara, 2004.
- AVCI, Yasemin, *Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.
- BOLAYIR, Ali Ekrem, *Hatıralar*, haz. M. Kayahan Özgül, Hece Yayınları, Ankara, 2007.
- FRASER, T.G.,-A. MANGO- R. MCNAMARA, *Modern Ortadoğu'nun Kuruluşu*, Türkçesi: Füsun Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.
- İLHAN, Hasan, *Abdülhamid'in Hatıra Defteri*, Alter Yayıncılık, Ankara, 2010.
- KUSHNER, David, *To Be Governor of Jerusalem*, The Isis Press, İstanbul, 2005.
- MANSFIELD, Peter, *Ortadoğu Tarihi*, çev. Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- MARSOT, Afaf Lütfi El Sayyid, *Mısır Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, 2007.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006.
- WAYLET, Bonyar-Ernst Jackh, *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*, çev. Vedat Atila, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul, 2004.

III. Makaleler

- ABU-MANNEH, Butrus, "Jerusalem in the Tanzimat Period: The New Ottoman Administration and the Notables" *Die Welt des Islams*, New Series Bd. 30, Nr. ¼ (1990), BRILL, 1990.
- ABU-MANNEH, Butrus, "The Rise of The Sanjak of Jerusalem in the Late of Nineteenth Century" *The Israel/Palestine Question*, Ed. Ilan Pappé, Taylor & Francis, New York, 2005.
- ADALI, Hasan, (1968). Documents Pertaining to The Egyptian Question in The Yıldız Collection of The "Başbakanlık Arşivi", *İstanbul Political and Social Change in Modern Egypt*, Ed. M. Holt, Oxford University Press, London.
- AVCI, Yasemin, "The Application of *Tanzimat* in the Desert: The Bedouins and th Creation of a New Town in Southern Palestine", *Middle Eastern Studies*, Vol.45, No.6, Taylor & Francis, 2009.
- BERMAN, Mildred, "The Evolution of Beersheba as an Urban Center", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.55, No.2, Taylor & Francis, 1965.

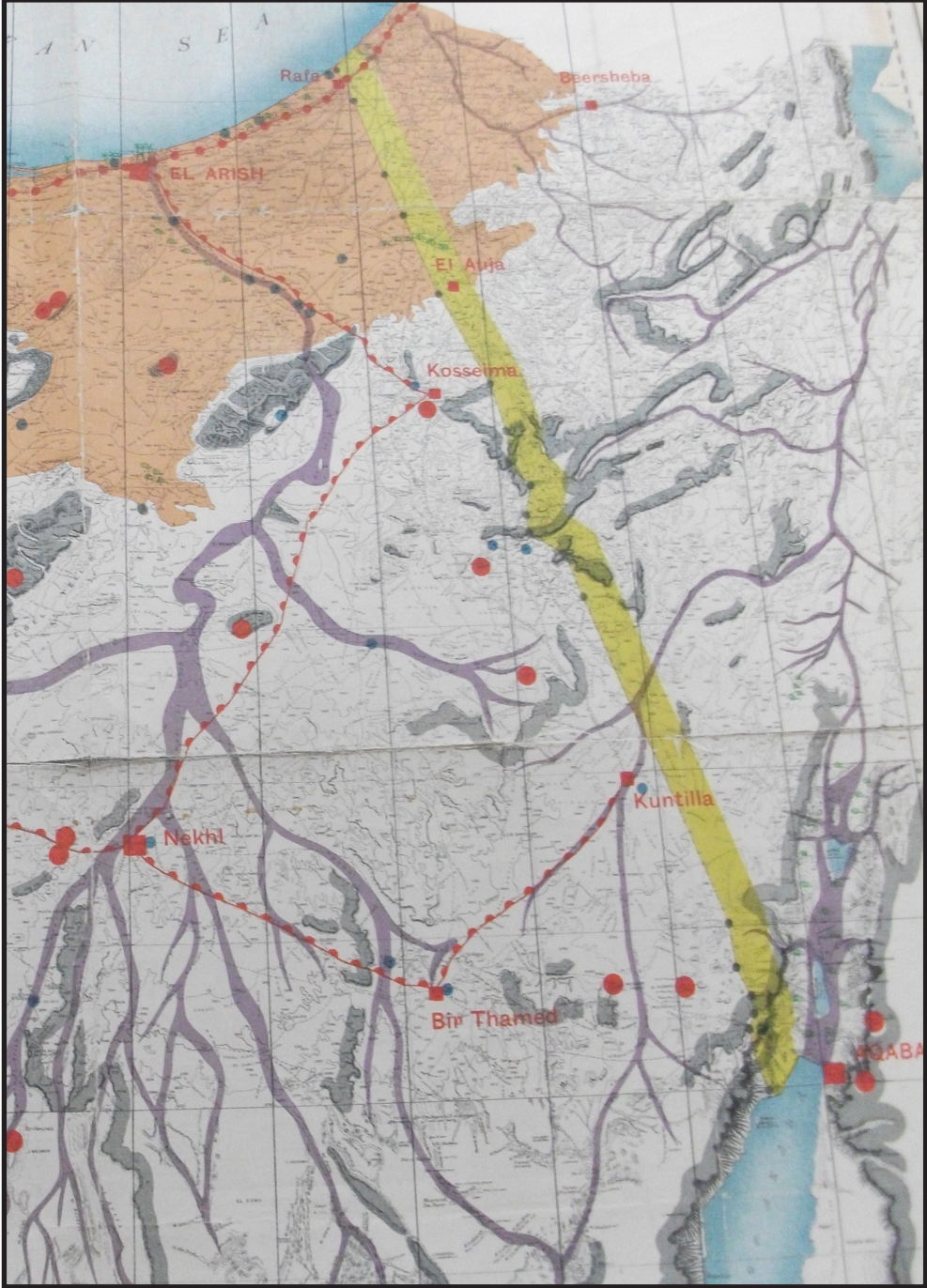
- BÜSSOW, Johann, *Hamidian Palestine Politics and Society in the District of Jerusalem*, Brill, Leiden, Netherlands, 2011.
- GERBER, Haim, "Modernization in Nineteenth-Century Palestine: The Role of Foreign Trade", *Middle Eastern Studies*, Vol.18, No.3, Taylor & Francis, 1982.
- GİL-HAR, Yitzhak, "Boundaries Delimitation: Palestine and Trans-Jordan", *Middle Eastern Studies*, Vol.36, No.1, Taylor & Francis, 2000.
- GİL-HAR, Yitzhak, "The South-Eastern Limits of Palestine at the End of Ottoman Rule", *Middle Eastern Studies*, Vol.28, No.3, Taylor&Francis, 1992.
- J. JOHN-MCTAGUE Jr., "Anglo-French Negotiations over the Boundaries of Palestine, 1919-1920", *Journal of Palestine Studies*, Vol.11, No.2, University of California, 1982.
- KARK, Ruth, "Jewish Frontier Settlement in the Negev, 1880-1948: Perception and Realization", *Middle Eastern Studies*, Vol.17, No.3, Taylor&Francis, 1981.
- KUSHNER, David, "Ali Ekrem Bey, Governor of Jerusalem, 1906-1908", *International Journal of Middle East Studies*, Vol.28, No.3, Cambridge University Press, 1996.
- KUSHNER, David, "The District of Jerusalem in the Eyes of Three Ottoman Governors at the End of the Hamidian Period", *Middle Eastern Studies*, Vol.35, No.2, Taylor&Francis, 1999.
- KUSHNER, David, "The Ottoman Governors of Palestine, 1864-1914", *Middle Eastern Studies*, Vol.23, No.3, Taylor&Francis, 1987.
- MANDEL, Neville J., "Ottoman Practice as Regards Jewish Settlement in Palestine: 1881-1908", *Middle Eastern Studies*, Vol.11, No.1, Taylor & Francis, 1975.
- MARLOWE, John, *Cromer in Egypt*, Elek Books, London, 1970.
- MELAMID, Alexander, "The Political Geography of the Gulf of Aqaba", *Annals of the Association of American Geographers*, Vol.47 No.3, Taylor&Francis Ltd., 1957.
- PETERS, John P., "Palestinian Explorations: Notes of a Vacation in Palestine in 1902", *Journal of Biblical Literature*, Vol.22, No.1, 1903.
- PROUDMAN, Mark F., "British Empire", *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800-1914*, Volumes 1&2, Ed. Carl Cavanagh Hodge, Greenwood Press, London, 2008.
- UÇAROL, Rifat (1989). "Gazi Ahmed Muhtar Paşa", *DİA*, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü, İstanbul.
- WARBURG, Gabriel R., "The Sinai Peninsula Borders, 1906-1907", *Journal of Contemporary History*, Vol.14 No.4, Sage Publications Ltd., 1979.

III. İnternet Kaynakları

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Hafir_el_Aujah00042v.jpg

http://www.palestineremembered.com/GeoPoints/_Awja_Hafir_PS_824/Picture_21422.html

Ek 2: Mart 1915 Tarihli Sina'da Osmanlı-Mısır Sınırını ve Auja'yı Gösteren Harita (The National Archives, WO 303/124.)

Ek 3: Hafir ve Çevresindeki Düzenlemeler ve Maaşlarla İlgili Meclisi Vükela Kararı (MV. 119/23)

مجلس شورای اسلامی شهرستان خرمین

جلد کتابی	حاضر بولسانه ذوات فامك اساسی		شماره نامه
مجلس شورای اسلامی			شماره
تاریخ			تاریخ
روز			روز
موضوع			
اولاد و اطباء و غیره			
موضوع			
موضوع			

بسم الله الرحمن الرحیم

مجلس شورای اسلامی شهرستان خرمین در تاریخ ۱۳۹۳/۰۳/۰۳ در جلسه علنی و بحضور جمیع اعضا و با حضور آقایان ... در مورد ...

موضوع: ...

قرارداد ...

مقرر شد ...

این مصوبه در تاریخ ...

رئیس هیئت مدیره ...

مجلس شورای اسلامی شهرستان خرمین در تاریخ ۱۳۹۳/۰۳/۰۳ در جلسه علنی و بحضور جمیع اعضا و با حضور آقایان ... در مورد ...

موضوع: ...

قرارداد ...

مقرر شد ...

این مصوبه در تاریخ ...

رئیس هیئت مدیره ...

کتابخانه

شماره ...

تاریخ ...

مجلس شورای اسلامی شهرستان خرمین

موضوع: ...

قرارداد ...

مقرر شد ...

این مصوبه در تاریخ ...

رئیس هیئت مدیره ...

مجلس شورای اسلامی شهرستان خرمین

موضوع: ...

قرارداد ...

مقرر شد ...

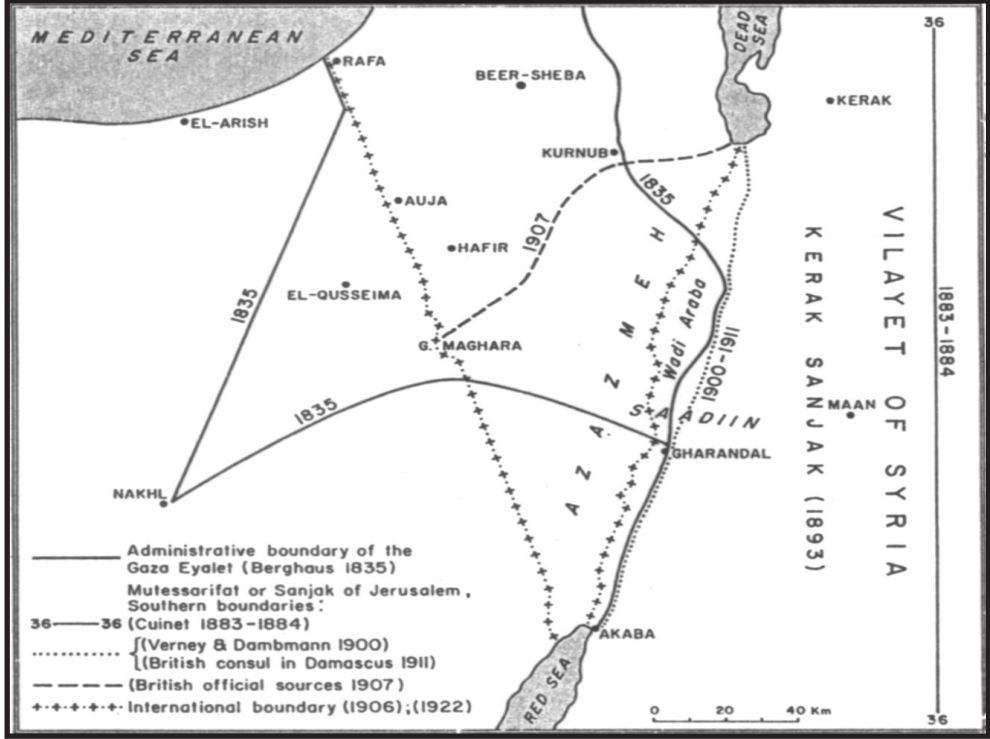
این مصوبه در تاریخ ...

رئیس هیئت مدیره ...

MV.00119

Ek 4: Osmanlı Devleti'nin Son dönemlerinde Osmanlı-Mısır Sınırı (Yitzhak Gil-Har, a.g.m., s. 561)

Ek 5: Hafir Merkezinden İdare Binasının Görüntüsü (http://www.palestineremembered.com/GeoPoints/_Awja_Hafir_PS_824/Picture_21422.html)

عوجا الحبيب

Ek 6: I. Dünya Savaşı Sırasında Hafir (http://en.wikipedia.org/wiki/File:Hafir_el_Aujah00042v.jpg)

Ek 7: Osmanlı İdare Binasının Kalıntıları (2010) (http://www.palestineremembered.com/GeoPoints/_Awja_Hafir_PS_824/Picture_21422.html)

